

ÁHÍTATÉLMÉNY A ZSOLTÁRÉNEKLÉSBEN

Gábor Csillának

Az áhítat a vágy gyakorító igéje, vágyakozás. A legfontosabb felé való vágyakozás az égi vagy földi szépség elérésére egyaránt. Gyakorított vágy, az áhítat emléket újra éli, jelenét átéli és át is lépi az újra vágyakozás reményével. A lelki élmény zajlása, folyamata. Nem pontszerű sem kezdetén, sem végén. Megléte titok, amely felfedésére vár, égi vagy földi mivoltában egyaránt célja felé, az Égi Szép, avagy a földi szépség felé.

A transzcendens áhítat élménye

Az égi Szépre irányuló vágyakozás transzcendens áhítat, lelki esemény, és a vele való benső foglalatosság nélkülözhetetlen. Általa éljük meg azt, amit, bár nem tudunk, de imáink során annyiszor megteszünk: az égiekbe vetett reményeinket a bizonyosság hullámhosszára váltva, hitünket erősítjük meg vele.

Az áhítatélmény kísérő érzélem, a transzcendens szép megtapasztalásának kísérő érzelme. Alapjában a lelki nyugalom és az égi derű határozzák meg, de imáinkban, foháskodásaink során, panaszainkban, eget ostromlásaink nyomán gyakran kitérünk az áhítat alapállásából, hogy aztán vágyaink kikiáltásával hitünk bizonyosságában a meghallgattatás felé újra visszanyerjük nyugalunkat és lelkünk derűjét benne.

Párbeszédben az Éggel

Mert szóváltásunk az éggel – mennyiben Kierkegaard elmélyült meghatározása szerint, mi halandók, közvetlenül nem beszélhetjük az égi nyelvet – csak egy transzcendens retorika révén lehetséges, szimbólumokban, megnyíló metaforákban. Átaluk merészkedünk érzelmeinkben, gondolatainkban szavainkkal az ég felé fordulni. Ég felé fordulásunkat, imánkat, érzelmeinket pedig áhítatba oltjuk.

Kierkegaard

Kierkegaard a *Szeretet tettei* c. művében a nyelvi közlés metaforikus voltának tulajdonítja a megértés dilemmáját. George Pattinson¹ tolmácsolásában olvassuk: „Nincs olyan szó az emberi nyelvben, egyetlenegy sem, még a legszentebb sem, – írja Kierkegaard – amelyről elmondhatnánk: ha valaki e szót használja, akkor feltétlen bizonyosságot nyer, hogy őbenne szeretet van. Épp ellenkezőleg: egy szó meggyőzhet minket arról, hogy használójában szeretet lakozik, és a szó ellentéte, melyet másvalaki használ, ugyancsak meggyőzhet minket arról, hogy benne is szeretet van: ez azt jelenti, hogy egy és ugyanazon szó is meggyőzhet minket arról, hogy használójában szeretet lakozik, míg egy másikban, aki, jóllehet ugyanezt a szót használja, nem lakik szeretet.” (18-19) Minden attól függ, hogy ez a szó miként van kimondva, „és mindenekelőtt attól, hogy milyen szándék áll mögötte”. (19)

„Minden emberi beszéd, még a Szentírás isteni spirituális beszéde is alapvetően metaforikus („overfört”) beszéd.” (203)

Hogyan igazolja Kierkegaard ezt az állítást? – kérdezi tolmácsolója. Válasza a Kierkegaard szöveg ontológiai jellegét emeli ki *az érzéki lét szellemibe váltás metaforájában*. Ezt sejtette már Szent Ágoston is zsoltármagyarázataiban, amikor *a jó Szónak, az Igének* teremtető-teremtett, léttani szerepét vizsgálta.²

Pattison: „Úgy, hogy játszik az »over-fört« szó szerinti jelentésével, nevezetesen az »át-szállít«, »át-visz« (vö. »meta-fora«) kifejezéssel. A nyelv metaforikus természete, állítja Kierkegaard, az emberi szubjektum felépítésén alapszik. Születése pillanatától minden emberi lényt mint szellemi létezőt, mint »Aand«-ot kell tekinteni (a. m. Szellem, vö. német »Geist«). Mindazonáltal csak bizonyos idő múltán tudatosul az emberben saját Szellem volta. Következésképpen e tudatossá válást megelőzi egy olyan periódus, amikor az életet elsősorban érzéki-lelki módon tapasztaljuk. De a Szellem nem ellentéte az érzéki-lelkinak, inkább követi azt. Ebben a következőben az történik, hogy az élet érzéki-lelki időszaka vagy aspektusa »át-változik« [taken over] a Szellem által, és »át-vitté« (azaz metaforikussá) válik, s ekként alapozódik meg”.

Pattinson összefoglalója: „Kierkegaard érvelése így összegezhető: Az emberi nyelv jelensége az érzékibe való materiális beágyazottságán alapszik. A nyelv

¹ George Pattison: A szeretet ábrázolása: a költészettől a vértanúságig. Nyelv és transzcendencia Kierkegaard *A szeretet tettei* című művében. *Magyar Filozófiai Szemle*, 2003, 1-2. sz. Az idézetek végén található oldalszámok a szerző hivatkozásait jelölik. In: <https://epa.oszk.hu/00100/00186/00014/3pattiso0312.html> Utolsó letöltés 2020. 03. 21.

² Vö. 9. lábjegyzet.

ideje, tere, hallhatósága és láthatósága ehhez az érzéki dimenzióhoz tartozik, mely nélkül nem létezhet. De ez azt jelenti, hogy a nyelv tisztán érzéki módon is használható anélkül, hogy spirituális jelentését megértenénk. Az érzéki és a szellemi ember is mondhatja ugyanazt a dolgot – mégis egészen különböző dolgot értenek alatta. Nem kell azonban ennek erkölcsi megkülönböztetést tulajdonítani. Gondolhatunk egyszerűen a gyerekekre, aki papagáj mód megtanul egy verset, és a felnőttre, aki a jelentését is érti. Épp azért, mert a Szellem nem érzéki, és mert a nyelvnek mindig egy meghatározott helyet kell elfoglalnia az érzéki dimenzió belül, a Szellemnek nincs saját, különleges nyelve.”

És Kierkegaard következtetése: „Mivel a Szellem láthatatlan, így nyelve is titok, és a titok pontosan ebben áll: ugyanazokat a szavakat használja, mint a gyermek vagy az egyszerű ember, de átvitt értelemben, metaforikusan használja azokat...” (203)

Kierkegaard egy másik művében, *A szorongás fogalmában*, bibliai kontextusban vizsgálja a párbeszéd dilemmáját Ég és föld között.

Részletek ide illő fejtegetéseiből: „ha a genezisben Isten így szólt Ádámhoz: ¹De a jó és gonosz tudásának fájáról, arról ne egyél³, akkor magától értetődik, hogy Ádám tulajdonképpen meg sem értette ezeket a szavakat; mert hogyan is értette volna meg a jó és gonosz közti különbséget, ha ez a különbségtétel csak a gyümölcs fogyasztásával következett be.” (347)

A tilalom szavaira a büntetés szavai következnek:

¹...mert a mely napon ejéndel arról, bizony meghalsz⁴. Természetesen Ádám egyáltalán nem érti, hogy mit jelent meghalni, de ha feltételezzük, hogy az Isten ezt neki mondta, akkor az is hihető, hogy elképzelést szerezhett a rettenetesről. (347-348)

(...) Fejtegetésemben a bibliai történethez tartottam magam. Úgy tekintettem, hogy a tilalom és a büntető hang kívülről jött. Ez, persze, nem egy gondolkodót gyötört. Az ilyen nehézségen azonban csak nevetni lehet. Hiszen az ártatlanság jól tud beszélni; a nyelv révén ugyanis rendelkezik minden szellemi kifejezésével. Pusztán csak azt kell feltételeznünk, hogy Ádám önmagával beszélt, így máris eltűnik a történetből az a tökéletlenség, hogy erről másvalaki beszélt Ádámnak. Hiszen abból, hogy Ádám beszélhetett, mélyebb értelemben még nem következik az, hogy meg is értette az Úr szavait. (348-349)⁵

³ *Biblia*. Mózes I. könyve, 1.17 [Károli Gáspár fordítása].

⁴ Uo.

⁵ A szorongás fogalma. In *Søren Kierkegaard írásaiból*, id. kiad., 347-349. Az idézetek végén található számok a kötet oldalait jelölik.

Az égi áhítat erőterében a zsoltárok

Visszatérve az Éggel folytatott szóváltásink transzcendens retorikájára, allegóriáira és misztériumaira, révükön próbáljuk meg az áhítatélmény megélésének érzelmi-értelmi módjait. Az áhítatélmény megtapasztalása az imádkozás csodálatos erejében rejlik. Hitéletünk történelme során első s mindmáig egyik legfontosabb imánk a zsoltárok elmondása-eléneklése volt és maradt örömről bánatunkban egyaránt. Krisztus urunk a keresztfán mérhetetlen kínjait zsoltárok imádkozásával szenvedte végig.

A zsoltározás mindkét liturgia – a Szentmise és a Szentzsoltosma – szerves részét képezi. Ma valamennyi zsoltárunk templomi éneklésre szolgál.

Keletkezésükkor, majd végig az Ószövetség idején az istenfélelem megtestesítői voltak. Vagy a haragvó, büntető, majd megbocsájtó Isten félését, engesztelését kifejező könyörgések, panaszok voltak, vagy a hálaadások, dicsőítő himnuszok érzékivé tételei.

A bibliai *Bevezetésben a zsoltárokhoz*⁶ olvassuk, hogy „a zsoltárok az Ószövetség imái voltak. Isten maga sugalmazta az érzelmeket, hogy gyermekei miképp tiszteljék, és milyen szavakat használjanak. Az Újszövetségben ezeket vették ajkukra Jézus, a Szent Szűz, az apostolok és az első vértanúk. Az Egyház változtatás nélkül megtette őket hivatalos imájának”.

A zsoltáreléneklés *anagogikusan* égbbe emeli a szent iránti áhítatunkat. Dante a 113. zsoltár szövegét⁷ értelmezve azt a transzcendens retorikát alkalmazza, amely az antik katarzis helyére a felemelkedő megtisztulás keresztény élményét teszi, a lélek „áthatolását jelenti a romlottság szolgátságából az örök dicsőség szabadságába.”⁸

⁶ *Biblia. Ószövetségi és Újszövetségi szentírás.* Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 1987, 614 ff.

⁷ 113. Zsoltár. 1 (Alleluja!) Amikor Izrael kivonult Egyiptomból, Jákob törzse az idegen nép közül: 2 Akkor Júda lett a szentélye és Izrael az országa.

⁸ XIII. Epistola Dante fő művéről, az *Isteni színjáték* értelméről a Tizenharmadik levelében egyik között ezt írja: „Hogy az elmondandók nyilvánvalóbbal legyenek, tudni kell, hogy ennek a műnek nem egységes az értelme, hanem inkább az lehetne mondani, sokféle értelmezésű. Első értelmezése az, ami betűszerinti. A másik az, amit a betű csupán jelez. Az elsőt pedig betűszerintinek mondjuk, a másodikat allegorikusnak, vagy morálisnak, vagy anagogikusnak. Hogy e tárgyalási mód inkább nyilvánvalóvá legyen, vegyük fontolóra azt, ami e versekben van: »kimenvén Izrael Egyiptomból, Jákob háza a barbár nép közül Judea lett szentélyének helye és Izraelben van az ő hatalma.« Ha csupán a betűt magát nézzük, Izrael fiainak Egyiptomból Mózes idejében történet kivonulását jelzi. Ha az allegóriát, Krisztus által történt megváltásunkat jelenti. Ha a morális értelmet, a lélek megtérését jelzi a bűn gyászából és nyomorúságából a kegyelem állapotában. Ha az anagogikus értelmét

Hosszasan elidőzhetnénk zsoltárok költői szépségének méltatásánál. Rendszerint a lírai költemények bensőségéhez szokták hasonlítani őket, és minden bizonnyal helyesen. Amikor egyszer Franz Kaffkát az expresszionista író arról kérdezte barátja, vajon a művészet és a vallás egy és ugyanazon szellemi töről fakad-e, költőnk hevesen tiltakozott, de az újabb faggató kérdésre, hát az ima és a lírikus költemény? Kaffka mosolyogva retirált: most megfogtál – válaszolta. Valóban, az ima is, a lírai költemény is a szépség hordozója, előbbi az égi, utóbbi a földi szépségé. Az Ószövetség transzcendens lírájának csodálatra méltó példatára a 150 zsoltár az, amely szinkretikus egységgé alakítja a két féle szépség közös befogadását.

A földi áhítat párhuzama

A lírai költeménnyel való közössége a szépség hullámhosszán még nem meríti ki a zsoltár gondolati-érzelmi jelentéskörét. A haragvó Isten fensége az égből jövő büntető csapások tragikus fájdalma, a panaszok, az igazságtételért esdeklő személyes és kollektív könyörgések tragikuma a zsoltárok transzcendens esztétikumában is érezhetően meghaladja a derűs szépség ígérését. Meghaladja, éppen azért, hogy kellő áhítattal visszavezethessen hozzá. Mert a haragvó ég fenséges epikája, a fájdalom és a panasz tragikus cselekményessége éppúgy átmenetek, avagy visszatérések a lelki egyensúly szépségéhez, mint a lírai költemény nyugtalansága, amint harmóniakeresésében végigpróbálja a félelmek, a megtisztulások, néha a rettenet mélységeit.

A szent fogalom poliszémikus értelme

Az Áhítat És a Szent fogalmainak lényegi meghatározottsága poliszémikus:⁹ égi és földi, alanyi és tárgyi, főnévi és jelzői, érzéki és elvont, magában való és átcsapásos-lényegcserés és még sok más. A csecsemő, a kis érzéki emberke számára, mint Kierkegaard mondaná, az áhítat és a szent még szinkretikus egyéget jelent, elkövetkező *szellemi* korától messze innen. Az alkotó

nézzük, a szent ember lelkének áthatolását jelenti a romlottság szolgaságából az örök dicsőség szabadságába. Jóllehet e misztikus értelmezéseket különböző nevekkkel illetik, általánosságban mindegyiket allegorikusnak lehet mondani, mivel a betűszerinti vagy történelmi értelmezéstől eltérőek. Allegória ugyanis a görög *alleon* szóból származik, ami latinul annyit jelent, hogy »más« vagy »különböző!« [a 113. zsoltárszöveg idézetét és annak anagógikus értelmezését dőlt betűkkel emeltem ki – A. I.] In *Dante összes művei*. Budapest, 1962, Magyar Helikon, 508-509.

⁹ Poliszémia: Többértelműség: a szavak azon tulajdonsága, hogy különböző beszédhelyzetekben és szövegszövegszövegekben más-más jelentés kapcsolódhat hozzájuk.

<http://www.kislexikon.hu/poliszemia.html#ixzz6Gb4kCO8w> Utolsó letöltés 2020. 03. 13.

művésznak munkája szent, és áhítattal végzi. A szerelmesek gyengéd kapcsolata, kölcsönös szeretete is szent, átélése a földi szép áhításának bensőséges példája. Az öregkor szemlélődő mosolya a megélt elégedettség, avagy az emlékezeti optimizmus érzelmi hullámvázában vergődő múlt iránti áhítat kivetítődése.

Kérdezhetjük: mi váltja ki az áhítat állapotát? Mi is az áhítat mindenkori tárgya? Válaszunk: Égi-földi vonzódásainkban egyaránt mindaz, de csak az mind, ami *Szent*¹⁰ a szó égi-földi értelmében.

Áhítat és *szent* – mindkettő a mennyei tökéletesség, a legfőbb jó, az égi szép és ezek földi tükrözését jelölő fogalmak, és az égi-földi korrespondenciáikban, a főnévi és melléknévi jelentések köztességében hatnak, viszonyfogalmak, amelyek összevetődve retorikai alakzatokat hoznak létre, chiazmusokat mint: *az égi szépség áhítata a földi áhítat szépsége, avagy az áhítat szentsége a szentség áhítása*. Ugyanakkor az áhítat és a szent fogalmai nemcsak az értéket s annak minőségét jelzik, hanem a rá irányuló vágyakozás kísérő élményét is. Mert az áhítat mindig a kedély egy elfogult állapotát, elsősorban a vallásos elmélyülést tükrözi; jelzői mivoltukban minőségükben áhítatos az a hívő, akit a megilletődés érzése áthatott; ugyanakkor a szent jelző illeti azt a személyt, aki a

¹⁰ A Szent jelentése

I. melléknév

1. *Vallási*: Vallási szempontból tökéletesnek tekintett, halála után a katolikus, illetve a görög keleti egyháztól ilyennek nyilvánított.

A legfőbb vallási tiszteletet érdemlő.

(Felkiáltásokban ijedtség, meglepetés kifejezésére.) *Szent isten!*

Istennek szentelt, illetve a hitélet, a vallás alapjául szolgáló. *Szent edények; Szent könyv* vagy *Szent Biblia*: a Szentírás.

Történelem: *Szent korona*: a magyar királyi korona, amelyet az államhatalom jelképének tekintettek.

2. Igen vallásos, nagyon jámbor. *Szent életet él.*

3. Választékos. A legnagyobb erkölcsi megbecsülésben álló, illetve a legbecsesebb értékre irányuló vagy azt képviselő. *A haza szent földje; előtte szent a barátság.*

4. Gyakori, gúnyos: Változtathatatlan, sérthetetlen. *Szentnek tartja valakinek a szavát. Szent a béke (közöttük)*: kibékültek.

Bizonyos: Bizonyos, igaz. *Annyi szent, hogy ...*

5. Bizalmas (Kifejezésekben nyomatékosító jelzőként.) *A mai szent napon; ezen a szent helyen.*

II. főnév

1. *Vallási*: Szentté avatott személy. | *bizalmas*: *A szentnek sem*: semmiképpen sem (hajlandó megtenni valamit).

2. *Népies kedveskedő*: *szentem*: <megszólításként> drágám, mindenem.

3. *Népies* (Felkiáltásban bosszankodás, csodálkozás, elismerés kifejezésére.) *A szentjit (neki)!* [szláv]

In *Magyar Értelmező Kéziszótár*. Budapest, 1972, Akadémiai Kiadó, 1272.

(vallásos) tökéletesség közelében él, de szent maga a legbecsesebb értékre való irányulás is.

A *szent* nem minősítésünk fokozásában tűnik annak, ami, *legfontosabbnak*, hanem önmagában, *in absoluto*, amit összehasonlíthatatlanul, végtelen szeretettel övezünk. *Ő* maga fontos, *a* fontos, *a* lényeges, *a* nélkülözhetetlen. Ennek a nélkülözhetetlenül fontosnak a megtapasztalása az áhítat.

Földi létünk áhítatát éli a kisgyerek akkor, amikor valahogyan csak édesanyja karjai közé küzdi magát, és ott pihegve megnyugszik. Boldog-megelégedett sóhajtása, önfeledt odasimulása anyja keblére – hát lehetne számára valami még fontosabb e földtekén?

Az égi-földi áhítat egymásra találását tükrözik madonna képeink. Leonardo da Vinci a földi és az égi szépség közösségében ábrázolja a szent és a profán áhítat egyenértékűségét.



Madonna Benoa festménye az anyaság játékos allegóriájában ábrázolja Szűz Máriát a Gyermejkézussal ölében. Játsszanak. Mária, számára a legfontosabbat, a szentet, gyermekét egyik karjával ölelve védi, a másikkal, mintha *Ő* is gyermek lenne újra, egyenlő partnerként részt vesz a virágszirommal játszadozó kisjézus örömében. És ebben a boldogságban visszhangzik *Mária hét öröme* – az angyali üdvözletől égi megkoronázásáig –, s valahol a mélyből *hét fájdalma is* – Simeon szavaitól Jézus temetéséig.

Az áhítás: óhajítás. Az áhítatos áhítás: a legszentebb óhajítása. Ha Platón dialógusában Agaton Erósz dicsérete során a szépség utáni sóvárgó vágyról beszél, ez sem más, mint a legfontosabbnak *a* szépségnek az áhítása.

A maga mivoltában áhítatra képes Isten minden teremtménye minden élőlény, de még a hegyek és a völgyek is:

„Nem kétes, hanem biztos öntudattal szeretlek, Uram – vallja Szent Ágoston –. Átdöfted a szívemet igéddel és megszerettelek. Az ég, a föld és minden, mi bennünk van, mindenünnen azt kiáltja felém, hogy szeresselek. Szüntelenül azt kiáltják mindenkinek, hogy *senki se mentegethesse magát* (Róm. 1, 20). Leghangosabban azonban ahhoz szól irgalmad, akin megkönyörülsz, s akivel irgalmasságot gyakorolsz; máskülönben az ég s a föld süket füleknek hirdetnék dicséretedet.

Ez az, amit szeretek, midőn Istent szeretem.

De micsoda is ez?

Megkérdeztem a földet, azt felelte: nem én vagyok!

Megkérdeztem a földön mindent, s ugyanezt vallották.

Megkérdeztem a tengert, mélységeit s élőlényeit, azt válaszolták: Nem vagyunk Istened, keresd felettünk!

Faggattam az illanó szellőt, ám a levegő minden lakója ekként felelt: Tévedett Aximénész,¹¹ nem vagyunk Isten!

Megkérdeztem az eget, a napot, a holdat s a csillagokat. Mi sem vagyunk az általad keresett Isten – felelték.

Így szóltam ekkor a testemet körülvevő mindenséghez: Azt mondottátok Istenemről, hogy nem ti vagytok! Beszéljete hát valamit róla!

S felzúgtak hatalmas hangon: *ő teremtet minket* (Zsolt. 99, 3)

Kérdezősködésem abból állott, hogy szemlélttem őket, válaszuk pedig a szépségük volt.”¹²

Kodály áhítatelményéről, amely a *Hegyi éjszakák* kórusművében visszacseng, így emlékezik: „Világéletemben sokat jártam magas hegyek között, ott éjszakákat töltöttem, s észrevettem, hogy a hegyeknek hangjuk van, mégpedig csodálatos hangjuk: amit sokszor hallottam, abból próbáltam megrögzíteni egy-egy töredéket, de hát sokkal több és szebb van ottan, mint amit ez a rövid darab mutathat”.¹³ Idekívánczik Nádasi Alfonz bencés atya tanúbizonysága: „Valami

¹¹ Anaximénész görög bölcse szerint a folyvást mozgásban levő végtelen levegő az őanyag; ebből fejlődött ki a világ, sűrűsödések és ritkulások után (A fordító jegyzete).

¹² *Szent Ágoston Vallomásai* (ford. Horváth Miklós). Budapest, 1942, Officina, 63-64. 63-64. (10. Könyv, VI. fejezet)

¹³ A szöveget Szabó Miklós idézi [lásd Szabó Miklós, Kodály Zoltán „A 'Hegyi éjszakák'-ból” címmel. In: Élet és mű. Emlékkönyv Eöszé László tiszteletére, EMB, 2013, 149]. A forrást a bevezető szavak sejtetik így: Egy kései rádiónyilatkozatában így vallott Kodály Zoltán: „Világéletemben sokat jártam magas hegyek között... stb.

A rendelkezésünkre álló dokumentumok egy hangzó formához vezetnek, amelyben Kodály maga mondja a szöveget. [Minden bizonnyal részlet a fent említett rádiónyilatkozatból] In Provided to YouTube by Hungaroton "Világéletemben sokat jártam..." Zoltán Kodály

kozmosz méreteiben akarta az egész világot hangzóvá tenni. Szinte belefűlt a naplementébe, ha valamelyik hegy tetején voltunk. Ahogy csendesedett a világ és hanyatlott a nap, annál zengőbb lett ő belülről. Ezek az ihletnek más körülmények között megismételhetetlen pillanatai voltak. Ilyenkor érezte az ember, hogy egyetlen szót sem szabad hozzá szólni. Lefelé jövet, az élmény befejeztével szólalt meg: »Micsoda harmóniák! Így imádkozik a természet«¹⁴.

Áhítat és zsoltáréneklés

A zsoltáréneklés áhítatát Béres Györgynek, a Gregorián Társaság elnökének lemezfelvételein igyekszünk tetten érni. Erdélyi schola-kultúránk sokat köszönhet Béres György Atyának, egyebek között a feledhetetlen nyári felkészítő kurzusokat Székelyudvarhelyen, Csíkszeredán, Kolozsváron s nem utolsósorban Pannonhalmán ahová többször is meghívott bennünket.

Választásunk a 44. zsoltár szövegére, pontosabban a ráillesztett *Dilexisti iustitiam* kezdetű Introitusra esett, amit 2008-ban a IV. Váci Nemzetközi Gregorián Fesztiválon adott elő Béres atya scholája.



MP3 lejátszás

Az „Introitus. *Dilexisti iustitiam*” felvétele a IV. Váci Nemzetközi Gregorián Fesztivál CD-jén (8. Track) található, melyet a Magyar Gregorián Társaság alapítója és azóta is választott elnöke, Béres György mutat be a Schola Gregoriana Budapestinensis élén.

Önarckép: Kodály © 1982 HUNGAROTON RECORDS LTD. Released on: 1982-04-09
Auto-generated by YouTube.

<https://www.youtube.com/watch?v=iCeP5wtvCV0> letöltve 02 07 2020 22:34.

¹⁴ Nádasy Alfons, in: *Így láttuk Kodályt*. Ötvennégy emlékezés. Centenáriumú bővített kiadás. Szerkesztette Bónis Ferenc. Zeneműkiadó Budapest, 1982. 262.

Bemutatjuk összehasonlító táblázatban a 44. zsoltár szövegét az Apostoli Szentszék Kiadásában, valamint abban a formában, amelyben Ágoston püspök elemezte¹⁵:

1 <i>Magistro chori. Secundum "Lilia...". Filiorum Core. Maskil. Canticum amoris.</i>	¹ Azoknak, akik megválnak, Kóré fiainak, megértésül Ének a vőlegénynek.	¹ (A karvezetőnek a „Liliomok” szerint – Korach fiainak tanítókölteménye, a szeretet himnusza.)
2 Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribae velociter scribentis.	² Jó szót árasztott a szívem, elmondom én műveimet a királynak. Nyelvem, mint a gyorsíró tolla.	² Szívemből ünnepi ének árad, zengem dalomat a királynak. Nyelvem siet vele, gyors, mint az író vesszeje.
3 Speciosus forma es prae filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in aeternum.	³ Szébb az emberek fiainál, előmlött a kegyelem a te ajkaidon, ezért áldott meg téged az Isten mindörökké.	³ Szép vagy, szebb, mint bárki az emberek fiai közül. Ajkaidon kellem ömlik el, Isten megáldott téged örökre.
4 Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, magnificentia tua et ornatu tuo.	⁴ Kössed az ágyékod köré kardodat, leghatalmasabb, nagyságoddal és ékességeddel.	⁴ Övezd fel karddal oldalad, te hős, indulj főségesen hatalmad teljében!
5 Et ornatu tuo procede, currum ascende propter veritatem et mansuetudinem et iustitiam. Et doceat te mirabilia dextera tua:	(5) Ékességeddel és szépségeddel indulj, járj eredménnyel és uralkodjál, az igazság, a szelídség és az igazságosság miatt; és vezet majd téged csodálatosan a te jobbod.	⁵ Szállj síkra a hűségért, alázatért és igazságért! Feszítsd a húrt az íjdon, mely fenyegetővé teszi jobbodat!
6 sagittae tuae acutae - populi sub te cadent - in corda inimicorum regis.	⁶ A te nyilaid élesek, nagyon erősek: népek esnek el előtted	⁶ Hegyes a nyilad, lám, népek hullanak el előtted, a király ellenségeit elhagyja

¹⁵ Az Ágostoni zsoltármagyarázatok fordítója, dr Diós István, megjegyzi Előszavában: „Szent Ágoston nem a Szent Jeromos féle Vulgáta szövegét, hanem a korábban elterjedt latin (Vetus latina = ólatin) fordítást vette alapul. Ez magyarázza a mai zsolozsmában imádkozott szövegtől való eltéréseket. Nyelvészként néhányszor figyelembe vette a Krisztus előtt 280-150 között Alexandriában, héberből hetven tudós által fordított (innen a *Septuaginta*, *Hetvenes fordítás* név) görög szöveget is.” In Szent Ágoston: *Zsoltármagyarázatok*. 1. köt. Budapest, 2017, JEL Kiadó, 7-8.

	a király ellenségeinek szívében.	erejük.
7 Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi; sceptrum aequitatis sceptrum regni tui.	⁷ A te trónod, Isten, örökkön örökké; irányító vessző a te országod jogara.	⁷ A trónod, Isten, mindörökké áll. Uralmad jogara az igazság jogara.
8 Dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis.	⁸ Szeretted az igazságosságot és gyűlölted a gonosztságot, ezért kent föl téged, Isten, a te Istened, az örömezés olajával társaid előtt.	⁸ Szeretted az igazságosságot, gyűlölted a jogtalanságot, ezért kent föl Isten, a te Istened, az öröm olajával, mint senki mást társaid közül.
9 Myrrha et aloe et casia omnia vestimenta tua; e domibus eburneis chordae delectant te.	⁹ Mirha és áloé és kasszia [árad] a ruhádból; az elefántcsont házakból, melyekből gyönyörködtettek téged a királyok leányai a tiszteletben.	⁹ Öltözékedből mirha és áloé illata árad, elefántcsont termekben húrok pendülnek vidámításodra.
10 Filiae regum in pretiosis tuis; astitit regina a dextris tuis ornata auro ex Ophir. -	¹⁰ Királyok leányai a drágaságaid között; ott áll a királyné, a jobbold felől, arannyal átszőtt sokszínű öltözetben.	¹⁰ Királylányok vannak szeretteid között, jobboldon a királynő áll, Ofir aranyával ékesítve.
11 Audi, filia, et vide et inclina aurem tuam et obliviscere populum tuum et domum patris tui;	¹¹ Halljad, leány, és lássad, és hajtsd oda füledet, és felejtsd el népedet és atyádnak házát;	¹¹ Figyelj, leányom, nézz, fordítsd ide füled, feledd el népedet és atyádnak házát!
12 et concupiscet rex speciem tuam. Quoniam ipse est dominus tuus, et adora eum.	¹² mert megkívánta a király a te szépségedet. Mert ő a te Istened, és hódolj neki,	¹² A király kívánja szépségedet, ő urad neked, közeledj hát odaadón!
13 Filia Tyri cum muneribus; vultum tuum deprecabuntur divites plebis.	¹³ és imádják őt Tírusz leányai ajándékokkal; arcodat esdik a népnek a gazdagjai.	¹³ Tírusz leánya ajándékokkal deríti öröme arcodat, a leggazdagabb népek
14 Gloriosa nimis filia regis intrinsecus, texturis aureis circumamicta.	¹⁴ Minden dicsősége a király leányának bensejében van, arannyal átszőtt, sokszínű öltözetben van;	¹⁴ aranyba foglalt drágakövekkel.
15 In vestibus variegatis	¹⁵ szüzeket vezetnek a	¹⁵ A királylányt színpompás

adducetur regi; virgines post eam, proximae eius, afferuntur tibi.	királyhoz őutána, a társnőit viszik oda hozzád.	öltözékben viszik a királyhoz. Hajadonok kísérik, és barátnői hozzá vezetik.
16 Afferuntur in laetitia et exultatione, adducuntur in domum regis.	¹⁶ Hozzák őket örvendezéssel és ujjongással, bevezetik őket a király templomába.	¹⁶ Ujjongva, vidám énekkel vonulnak oda, bevonulnak a király várába.
17 Pro patribus tuis erunt tibi filii; constitues eos principes super omnem terram.	¹⁷ Atyáid helyett fiaid születnek; fejedelmekké rendeled őket az egész földön.	¹⁷ Atyáid helyett fiaid születnek, fejedelmekké teszed őket országok felett.
18 Memor ero nominis tui in omni generatione et generatione;	¹⁸ Megemlékeznek a nevedről nemzedékről nemzedékre;	¹⁸ Nevedet hirdetni fogom nemzedékről nemzedékre,
(19)propterea populi confitebuntur tibi in aeternum et in saeculum saeculi.	¹⁹ ezért áldanak téged a népek örökké és mindörökkön örökké.	(19) így a népek mindörökké magasztalnak téged.

A bibliai szövegmagyarázatból megtudjuk, hogy a 44. zsoltár „44. Forma szerint nászének valamelyik királynak egy idegen királylánnyal kötött házasságára, de a hagyomány a Messiásnak és népének frigyére vonatkoztatta. A király isteni tulajdonságai is ezt javallták. Ennek a frigynek a következménye az Egyház egyetemessége: Atyáid helyett fiaid születnek... A messiási ország minden népre kiterjed”.¹⁶

Az antifona és a zsoltár válasz a nyolcadik. – *Szereted az igazságosságot, gyűlölöd a jogtalanságot, ezért kent föl Isten, a te Istened, az öröm olajával, mint senki mást társaid közül* – illetve a második – *Szívemből ünnepi ének árad, zengem dalomat a királynak* – versszak szövegét avatja dallammá. Hallgassuk meg csodálatos szépségét, majdnem azzal az áhítattal, mintha mi magunk énekelnők (mert énekelni a zsoltárt, s így – Szent Ágostont idézve – hétszeresen imádkozni, ezt semmivel sem, még a meghallgatásával sem helyettesíthetjük igazán).

¹⁶ Biblia, id. kiad. 687.

A 44. zsoltár elemzésének bevezetése

Az Apostoli Szentszék kiadásának jegyzetéből idézzük: „Forma szerint nászének valamelyik királynak egy idegen királylánnyal kötött házasságára, de a hagyomány a Messiásnak és népének frigyre vonatkoztatta. A király isteni tulajdonságai is ezt javallták. Ennek a frigynek a következménye az Egyház egyetemessége: atyáid helyett fiaid születnek. ...A messiási ország minden népre kiterjed.”¹⁷

A szentmise változó részeként (*proprium missae*) mint Introitus¹⁸ a miserendi indikációk forrásai szerint különböző évszakokban jelenik meg. Jelenléte minden alkalommal más és más ihletforrásul szolgál az adott vasárnap vagy ünnepnap miséjének liturgikus tartalmától és az énekegyüttes (*schola*), valamint a jelenlévő éneklő hívek beállítottságától függően. Más és másképpen élük át és fejezik ki az énekelt szöveg allegorikus üzenetét. Formaszerkezetük az, ami azonos marad. *ABA: Antifona – Zsoltár – Antifona*. Az előadás módja lehet: előénekes (vagy a schola) – hívek, illetve, előénekes – schola. Ez utóbbi a profi,

¹⁷ Uo.

18. *Introitus*. A Liber Pontificalis (1. 136. 1.) szerint az antifonális éneklést I. Celestin pápa (422—432) vezette be a római liturgiába. Így az introitus antifonális éneklését is. Maga az introitus úgy látszik már ő előtte is megvolt valamilyen alakban. (Az ambrózián liturgiában az introitus, vagy, mint ott nevezik 'ingressa' ma is zsoltár nélkül áll.) Ma az introitus zsoltárából csak egy verset és a Glória Patri-t énekeljük. De a 6. századig szokásban volt az egész zsoltár eléneklése. Pontosabban addig énekeltek a zsoltárt, míg a pápa jelet nem adott, hogy kezdjék a Glória Patri-t

A liturgikus könyvek ma is Ps. = psalmus – zsoltár néven jelzik az introitus zsoltárát. Tehát nem V. – versus néven, mint a gradualénál. Az introitus a mai egy zsoltárversével és az antifona megismétlésével szabályos *a b a* (dal) formát mutat. (...)

Tartalmilag az introitus többségben lendületes, élénk jellegű, de bőven vannak elmélkedő természetű introitusok is. Előbbire jellegzetes példák: *Populus Sión...*, *Puer natus est...*, *Spiritus Domini...*, *Viri Galilaei...*, *Gaudeamus...* stb. Elmélkedő jellegűek: *Dominus dixit ad me...*, *Resurrexi...*, *Os justi...* stb. – Föltűnő, hogy a 6. modusú introitusok legtöbbször erősen recitatív jellegűek. Így *Hódié scietis...*, *In medio Ecclesiae...*, *Quasi modo...* stb. (...)

Előadasmódjára vonatkozólag az előírás így intézkedett: „*accedente Sacerdote ad altare*“ kezdik az előénekesek az introitus-antifonát. Mivel a latin ablativusos szerkezetből nem lehet kétséget kizáróan megtudni, hogy az oltárhoz menet közben, vagy csak az oltárhoz érve szabad-e kezdeni az éneket, azért alkalmazkodni kellett a Szentszék régebbi (1753. ápr. 14.) döntéséhez, amely szerint csak akkor kezdhető, amikor a pap már az oltárhoz ért. Ugyanezt írja elő a *Caeremoniale Episcoporum* (lib. II, cap. VIII. 30.) is. – így az introitus elvesztette eredeti szerepét és nem volt igazában „bevonulási ének”. – 1947. jan. 29-én a Rituskongregáció a Bayonne-i egyházmegye kérdésére, hogy szabad-e a bevonulási idő alatt már énekelni az introitust, több zsoltárverssel, mint régente, – megadta az engedélyt a hagyományos éneklési módra. Ezzel az introitus újra visszakapta eredeti szerepét. In Szigeti Kilián OSB: *Iubilate! A gregorián ének kézikönyve*. Budapest, 1948, Magyar Kórus, 112-113.

előbbi az öntevékeny változat. Élménydúsabb és/vagy közösségibb, valamint esztétikai hatásfokát akár az egyik akár a másik előadásnak, mindig a felébresztett áhítat benső örömének ereje határozza meg.

A 44. zsoltár szövegéből fejlődött ki a *Dilexisti iustitiam* Introitus. Fenségesen gyönyörű és mélyen áhítatos gregorián dallamokon az Antifona a nyolcadik, maga a zsoltár a második vers felett szólal meg. A verssorok latinul és magyarul:

8.IN. **Dilexisti** iustitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis. Ps. Eructavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea regi

8. IN. Szeretted az igazságot és gyűlölted a gonoszságot; ezért kent fel téged az Isten. A te Istened az öröm olajával, társaid felett. Zs. Szíve ünnepi szózatból árad, zengem dalom a királynak

A kottakép:¹⁹

ANTIPHONÆ AD INTROITUM

The image shows a musical score for the Antiphona ad Introitum. It begins with a box containing 'L40' and 'E 5'. The title 'ANTIPHONÆ AD INTROITUM' is centered above the staff. The score is written in Gregorian chant notation, with a large initial 'D' for the first line. The lyrics are in Latin and Hungarian. The Latin text is: 'Dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo laetitiae prae consortibus tuis. Ps. Eructavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea regi.' The Hungarian text is: 'Szeretted az igazságot és gyűlölted a gonoszságot; ezért kent fel téged az Isten. A te Istened az öröm olajával, társaid felett. Zs. Szíve ünnepi szózatból árad, zengem dalom a királynak'. The score includes various musical notations such as neumes, clefs, and time signatures.

Elmélkedés, áhítat a kottakép közelében

A gregorián kottaképe erről a csodálatos dallamról, amely hangjai közé fogadva a szöveg allegorikus tartalmát, a költőiség szépségén is túli szépséggé nemesíti

¹⁹ *Graduale Triplex*. Solesmis, MCMLXXIX, 498.

misztériumát oly módon, hogy maga is zenén túlivá válik, légies lebegő dallammá, amint Besseler²⁰ nevezte. „Ha első pillanatra mégoly összefüggéstelenül állnak is egymás mellett (az ún. Karoling-reneszánsz előtti, korai-keresztény zene — Z. D.) egyes műfajai, ha mégoly határozottan el is tér a keleti Alleluja-melizmatika felépítése az antifonális pszalmódia²¹ és a strófikus gyülekezeti ének felépítésétől, a különféle jelenségeket a végső formáláselv és a zeneiség alapfelfogása, amely e formáláselvben érvényesül, egységes formavilággá kapcsolja össze. Mindenütt a szótól különvált pneumatikus melosz az, ami az új hangtérben felbuzog, és mint koloratúr-arabeszkék, lekcíóformulák és strófikus dallamok fluidumja túlcsondul a szövegen. Lényege az átalakulás szüntelen lehetősége, amely nem engedi meg a végleges alakká kristályosodást... Az egyedi mű, mint olyan, nem kap értékhangsúlyt. Benne – formát és elhatárolást tekintve változékony módon – alapjában véve mindig csak az *egyetlen* pneumatikus osszdallam jelenik meg. Így válik a zene ama szellem szimbólumává, amely előnti a hívőket, anélkül, hogy ez saját szellemi lényének egységét érintené.” Zoltai Dénes zeneesztéta ideillő elemzésében így folytatja Besseler fejtegetését: „Besseler meggyőzően érvel amellett, hogy a korai középkor eleve nem kapcsolódhatott az antik hangjegyzírás hagyományaihoz: a pszalmódia új típusú formavilága újszerű írásmódot követelt meg. A kezdet itt a dallammozgás *irányait* érzékeltető neumaírás. Nem véletlenül. A pneumatizálás folyamata [...] elsúlytalanította a dallam belső, antik-időmértékes tagoltságát, és a dallamvonalat széles ívekké formálta. Besseler kifejezésével élve, új hangtér keletkezett így, amelyben a dallamok a nyelvi közeg mozgásától gyakran teljesen független, jellegzetes, sőt sztereotip fejlődésgörbét írnak le, ívformává szerveződnek.”²²

Az énekbe oldódó kottakép azok számára, akik hívő megszólaltatói és befogadói, az égi valóság transzcendens élményét adja, ami semmi más élménnyel nem összehasonlítható.

²⁰ Heinrich Besseler: *Die Musik des Mittelalter und der Renaissance*. Postdam, Academische Verlagsgesellschaft Athenaion, 1937.

²¹ Pszalmódia, zsoltározás (szláv) a bibliai zsoltárok →recitált/énekelt előadása elsősorban az →officiumban (ül. az →imaórák liturgiájában), de a →mise →antifonális énekeiben is. A nyolc (az officiumimádságban akár több) zsoltárdallam (→tónus) az →októékhosz különféle →módusaiból alakult ki. In Luigi Agustoni: *A gregorián ének* [ford. Jakabffy Tamás]. Budapest, 2010, Gregorián Társaság, 165.

²² Idézi Zoltai Dénes: *A zeneesztétika története I. Éthosz és affektus*. Budapest, 1969, Zeneműkiadó, 60-61, 76-77.

A kottakép vizuálisan is élménykeltő. Hála az előtörténeti neuma²³ kutatásoknak és az utólagos összesítő munkák szintézisének a *Graduale Triplex* dallamgyűjtemény – benne a Dilexisti... Introitus hármass lejegyzésével – amelynek javarészeben a kvadrátnotációt²⁴ középre fogják felől a *metzi*, alól a *sanktgalleni* neumák, a kezdeti lejegyzések grafémái²⁵. A kottaképek gyönyörű titkait, a középső vonulat négyszögecskéinek lekötöttségét, a lent pirosban, fent feketében jelentkező neumák szárnyaló felszabadultságát – az előadás- és befogadásélmény deríti fel. Megoldja a kötöttség szabadságának paradoxonát a szíveket megdobogtató befogadás örömélményével, azzal a lelki bizonyossággal, hogy igenis máig hitelesen kapjuk és adjuk tovább a gregorián ethosz évezredes üzenetét. A neumáció²⁶ révén a szabadságot mindig a gregorián dallam változó, de állandóságában változó elévülhetetlen időszerűsége biztosítja. Megtapasztalhatóvá teszi az örökkévalóságot az időben. A szabadság biztonságérzetét szolgálja a kvadrátnotáció központi jelenléte középkortól mifelénk, amelynek szikárságát nemesítik meg a neumák a maguk elevenességében.

A *Schola Gregoriana Monastrorinensis* tagjaként megtapasztalhattam a kötöttség szabadságának paradoxonát egyszer, amikor Cantus Magisterünk, Jakabffy Tamás, egyik bemutató előadásunkon neumas lejegyzésben tette élénk annak a gregorián éneknek a kottáját, amit mindaddig kvadrátnotáció alapján gyakoroltunk. A meglepetés izgalma után – hiszen hívők közössége előtt énekeltünk *prima vista* – az átélt élmény számomra egyedülálló lelki esemény volt. Magiszterünknek a dallamvonal mozgását felidéző keironomikus vezénylese és az előttünk lévő neuma-lejegyzés segítségével együttesen soha nem tapasztalt szabadság örömét szerezte. Éneklésem nem ének volt, hanem valami

²³ neuma gör.) mozdulat, gesztus, intés; 1. egy hang vagy hangcsoport lejegyzésére szolgáló graféma (egyhangneuma, többhangneuma); a fogalmat a →kheironómiából eredeztetik. 2. a →kvadrátnotációs kottákban az egy szótagra kerülő hangcsoportot, ill. dal- lammenete(ke)t formatani szempontból szintén neumának nevezik. In Luigi Agustoni: i. m. 145.

²⁴ *Kvadrátnotáció*, a késő-középkori →neumációból kifejlődött zenei lejegyzési mód, amelyben a dallamot elsősorban az író tollal rajzolt vastag és vékony vonalak váltakozása fejezi ki. Avastag vonalszakaszokból fejlődtek ki a négyzetek és rombuszok („kottafejek”). A gregorián énekeket tartalmazó kortárs kiadványok is ezt a notációt használják. A kvadrátnotáció nem alkalmas a ritmikai-agogikai részletek pontos rögzítésére. In uo. 153.

²⁵ Graféma (= meghatározott funkcióval rendelkező írásjegy). Lásd: *neuma*.

²⁶ Neumáció, (gör.-lat.) a liturgikus énekek lejegyzésére szolgáló grafémakészlet, ill. jelrendszer. A középkorban számos regionális neumáció alakult ki, pl. a sanktgalleni, metzi, aquitán, beneventán, mozarab stb. In Luigi Agustoni, i. m. 145.

éneken túli vokális mód, amellyel átadni igyekeztem a közösségünknek a felzengő transzcendens üzenetet.

Most, kezemben a zsoltár neumatikus/kvadrát lejegyzésével, a felidéződött élmény újra átélése alatt a partitúra képe egybeolvadt a vezénylő gesztusok hullámvonalával, és megértettem a neumák és a keironomikus gesztus kölcsönös, szinkretikusan evolutív egységét: a mozgásból kiváló írásjegyek emlékeztető szerepét, és a belőlük összefont gesztusok felidéző erejét.

A neumák és a keironómia kölcsönösen feltételezett viszonya analógiás a gregorián ének tudományos és spirituális vonatkozásaival. Varga László atya²⁷ szavait idézzük: „A szakmaiság, főleg gregorián tekintetében nagyon fontos hogyha mindig párosul a spiritualitással. Lelkiség, kontempláció, elmélyülés. Úgy gondolom, hogy egyenlőségjelet tehetünk, mert ez a gregorián ének, ez a gregorián zene, ez a szemlélődés, ez a kontempláció. Amikor már csak a dallam hullámozása és szárnyalása viszi a lelket Isten felé, és már csak a lélek lélegzik jóformán, és örvendezik és boldog és megízleli előre a menyország állapotát, ami nem más, mint az Istenbe való belemerülés. Ez a gregorián éneknek és a gregorián zenének a lényege és nem utolsó sorban igehirdetés is ez. Hiszen szentírási szövegek felett szól ez a csodálatos zene, ami véleményem szerint szintén a Szentlélek sugalmazásából született és a liturgián belül olyan légkör teremt – hiszen ez nem más, mint maga az énekelt liturgia, – ami elősegíti Isten és ember találkozását. És ebben a találkozásban az emberek egymással is találkoznak, egymáshoz is közelednek és ennek az összetalálkozásnak a minősége semmi mással nem mérhető és nem hasonlítható.”²⁸

Az említett scholában éneklés transzcendens élményét megerősíti ifjabb Sapszon Ferenc²⁹ emlékezése: „Ennek a zenének ma is van üzenete. Mi mindent tapasztalunk ebben a zenében. Az egyik egy olyan erős spirituális sűrűség, ami minden nyitott szívű emberre különleges módon hat, átalakító erővel tud hatni. Az tudja szépen énekelni a gregorián éneket, aki ennek a szövegnek a tartalmában otthonos. Nekem volt ilyen tapasztalatom. Egy olyan másfél-kétórás Matutitumot hallgattam, amiről először azt hittem, hogy hosszú, utána egyszerűen időtlenné vált, és egy másfélóra után úgy hagytuk el a templomot, hogy szinte lebegtünk a föld fölött, és csak csodálatos zenék, zsoltárok

²⁷ Varga László atya, az Országos Magyar Cecilia Egyesület igazgatója.

²⁸ Az idézet forrása: OMCE magazin [az Országos Magyar Cecilia Egyesület műsora, szerk. Cs. Nagy Tamás]. *Nagy Szent Gergely pápa élete és a gregorián ének*. A Magyar Katolikus Rádió adása 2020. március 14, szombat, 16.30 [Hat hónapig meghallgatható: <https://www.katolikusradio.hu/napi-radiomusor-es-hangarchivum>]

²⁹ Ifjabb Sapszon Ferenc a kórusiskola alapítója, a Gregorián Társaság jelenlegi elnöke.

hullámozása zsongott bennünk és egyszerűen úgy éreztük, hogy valami más világban vagyunk. Hát erre képes a gregorián, és azt hiszem, ez az ereje a ma emberére is érvényes, és a ma emberére is hat.”³⁰

A *Dilexisti iustitiam* Introitust a IV. Váci Nemzetközi Gregorián Fesztiválon a Schola Gregoriana Budapestinensis mutatta be Béres György vezetésével. Elemzéseink során a Fesztiválról készült csodásan szép művészi s egyben történelmi értékű CD-ről³¹ – írásunk ihletőjéről – idézzük fel. Múlhatatlan szépségét a gregorián dallam és a latin nyelvű szöveg ősi egysége biztosította. Ez az évezredek tradícióiban máig élő szinkretikus egység az Ég és föld transzcendens kapcsolatát legavatottabban a latin nyelv közegében őrzi és műveli. E sorok írója gyerekkorában, úgy nyolcvan évvel ezelőtt, a latinul ministrálás, számára és minden misére járó tanuló számára a legtermészetesebb liturgikus elvárásnak számított. Mai gregorián nevelőink, mestereink meggyőződése, hogy odaadással és kevéske fáradtsággal ma a gyerekek is elsajátíthatnák a gregorián latin megszólaltatását. Példák rá mai scholáink, a Schola Hungarica vagy (hogy hazabeszéljek) a Schola Gregoriana Monostorinensis gazdag lemeztárai. És szívesen idézem fel azt székely anekdotát, miszerint két székely eljutva Rómába betévedtek a Szent Péter Bazilikába. Éppen mise volt. Az egyik megszólalt: „hallja-e koma, itt es magyarul miséznek”.

Persze, éneklük a gregoriánt magyarul is. Odaadással, hitbuzgósággal és sokszeretettel. Például Gödöllőn, a Premontrei Rend templomában, egyebek között a mi zsoltárunkat is.³²

A szóban forgó gregorián introitus az áhítatélményt az éneklő vagy befogadón-átélő lélek számára mondanivalója révén kelti fel, az átalakulás misztériumával: *a hitetlenből hívő lesz*. A folyamat gondolati és érzelmi szépsége-fenségessége végig hullámozik a zsoltár minden *versén*.

A kísérő érzelem hullámhosszán lebegő lélek érzelme szárnyalva átlép a transzcendens lét misztériumába. A csoda végén kilépve a mindennapok

³⁰ OMCE magazin, a fentebb idézett rádióadás. [Az idézett szövegek rádióadásban elhangzó szépségét, a kiejtés jómagyarságát és meggyőző erejét így, kiírott formájában, nehezen, inkább csak sejtetni lehetséges, és arra serkenteni az olvasót, hogy értelmi-érzelmi asszociatív gazdagságát vesse latba a megértő szimpátia hullámhosszán. Sajnos, mire a jelen szöveg napvilágot lát, a kiszabott meghallgatási idő letelik.]

³¹ Ecce quam bonum. IV. Váci Nemzetközi Gregorián Fesztivál 2008. július 3 – 6. Zenei rendező / Artistic Director: Béres György, Hangmérnök / Recording Engineer: Alpár Tibor, Grafika / Cover design: Heinz Handsur © Gregorián Társaság, H-1364 Budapest, Pf. 342.

³² Szüzek és szent asszonyok miséje *Dilexisti nr. 460* (Zs. 44.8, 2.6). In *Graduale Hungaricum. A Premontrei Rend Gödöllői Kanóniája*. 2007, 420.

világába az áhítat élmény boldogsága nem szűnik meg, tovább vibrál a felemelkedő lélek hangulatában.

A számos közösségi élmény sokféleségét egy bizonyos közös nevező felé a korabeli és a mai átélések hermeneutikai megértő vizsgálódásai irányíthatják. Közülük Ágoston püspök³³ és az atomtudós Jáki Szaniszló atya³⁴ idevágó szövegeit³⁵ idézzük fel.

Ágoston püspök a zsoltár teljes szövegét a korabeli hermeneutika szintjén magyarázza, és a megértés útjára vezeti a híveket. Részletezzük az Introitusba foglalt szövegrészeket, a központi B részt, tehát a Zsoltárt (rövidítve, Ps.), majd az Antifonát (rövidítve, In.) A B-rész gregorián dallama a Zsoltár második versének első két sorával alkot zeneileg szétválaszthatatlan egységet. Az A-rész pedig a zsoltár nyolcadik versét szólaltatja meg az Introitus elején és végén.

Az ágostoni magyarázatok átfogják a zsoltár egészét, és a részek hermeneutikai elemzése során, pars pro toto alakzataiban tárják fel a zsoltár misztikus üzenetét, teljes misztériumát.

Rendszerint az első vers utolsó sora szolgál a következő vers magyarázatának kiinduló pontjául.

Ágoston magyarázatai végül is elvezetnek az antifona- és zsoltár-részek összefüggéseinek a befogadásához az ABA egy bizonyos visszatérő erővonala szerint, amit Hegeli majd a tézis-antitézis-szintézis szellemében foglal össze.³⁶

A zsoltár 19 verse hat belső szakaszban rendeződik el: I (1). II (2-8), III (9-10), IV (11-13), V (14-16), VI (17-19).

³³ Szent Ágoston: *Zsoltármagyarázatok*. 2. köt. Budapest, 2017, JEL Kiadó, 216-243.

³⁴ Jáki Szaniszló László (Stanley L. Jaki) (Győr, 1924. augusztus 17. – Madrid, 2009. április 7.) Templeton-díjas magyar származású amerikai tudománytörténész, tudományfilozófus, bencés szerzetes, teológus, fizikus, egyetemi tanár. Több mint negyven világszerte elismert könyv, ezenkívül több mint nyolcvan tudományos és teológiai esszé, valamint kritikák, könyvelőszavak, enciklopédia cikkek tucatjainak szerzője, Immanuel Kant és Giordano Bruno műveinek angolra fordítója.

In https://hu.wikipedia.org/wiki/J%C3%A1ki_Szaniszl%C3%B3 Utolsó letöltés 2020. 03. 22.

³⁵ Jáki Szaniszló: *A zsoltárok imádkozása. Zsoltármagyarázatok*. Budapest, 2003, JEL Könyvkiadó, 127-130.

³⁶ „A hegeli dialektika lényege, hogy egy eszme (tézis) a maga ellentétébe csap át (antitézis), majd mindkettő feloldódik egy átfogó elvben (szintézis). Ez a megoldás magát a fejlődést jelenti, hiszen egy új minőség jön létre.”

In http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop412A/2010-0019_konfliktus_kezeles/ch01.html
<https://ehazi.hu/q/4097/kozgazdasagtan-a-hegelb-kierkegaardb-alfred-adlerc-georg-simmel>

Utolsó letöltés 2020. 03. 14.

A 44. zsoltárból formált Introitus

Az Introitus, mindkét éneke a második szakasz szövegei felett hangzik el: a kettes (Ps.) és a nyolcas (Ant.) versek dúcolják alá.

Mind a Zsoltár (Ps.), mind az antifona verseit Ágoston nem csak előfordulásuk rendjében idézi, hanem a rejtett üzenetet napfényre derítő mélyszerkezet váltakozó mozgása szerint. A transzcendens fenséget kísérő áhítat derűje már-már az istenfélelem érzelmébe vált át, mikor az elhangzott zsoltárrészek üzeneteit a visszatérő A-rész plusz-információival szintézisben hozzájárul a teljes Introitus hermeneutikai megértéséhez és megszüli a csodát, ami csak a lélek előjoga, az áhítatélmény csodáját.

Végül is, az énekhang kifejező szépségére hagyakozza a megértés feladatát. A hermeneutikai fordulatokat a felhangzó ének váltja át gyönyörűséges átéléssé. Ágoston jeligéje: ki énekel kétszeresen imádkozik.

„Megértéssel hallgassátok az éneket, és a test gyöngesége el ne fordítsa szemeteket szépségének ragyogásától. A legnagyobb és igazi szépség az igazságosság; ott nem látod szépnek, ahol igazságtalansággal vádolhatod, ha pedig mindenütt igazságos, akkor mindig ékességes.” (220)

A hit régiójába jutottunk. Mert a gregorián énekbe foglalt vers üzenete gazdagabb a szavakénál, és több az értelmünkre alapozott parancsnál. Az áhítat hullámhosszán sugallva, fenséges tartalma hitünket növeli.

Szent Ágoston magyarázatai a 44. zsoltárhoz

(Megjegyezzük, hogy az első alcím, benne az első verssel együtt kívül esik a második szakaszon, és megelőlegezésként került be az elemzésbe. Ágoston ugyanis vele kezd el magyarázatait.)

I. Az első vers elemzése. A megelőlegezés

Az I. szakasz magyarázatai előrevetítik a zsoltár értelmi-érzelmi mondanivalójának kvintesszenciáját, felfejti a hit-titkoknak biblikus történetét, az új ember megjelenését.

*¹ Azoknak, akik megváltoznak,
Kóré fiainak, megértésül.
Ének a vőlegénynek.*

Az első vers első sorának vizsgálatát ezzel a következtetéssel zárja: „mi az Ő fiai vagyunk, mert a Vőlegény fiai vagyunk;⁶⁸⁷ és nekünk írták ezt a zsoltárt, melynek a címe így szól: *Kóré fiainak, azoknak, akik átalakulnak.*” (218)³⁷

Az első vers második sorának alcíme:

A RÉGI EMBERBŐL MINDEGYIKÜNK ÚJ EMBERRÉ VÁLTOZIK: HITETLENBŐL HÍVŐ LESZ. (218)

Az elemzés kulcs-gondolatát már az első sor sejteti, a zsoltár ajánlása: *azoknak, akik átalakulnak.* (218) És a következtetés egyben nyitás is a harmadik sor magyarázata felé: „De mi magunk is, mindegyikünk, testvérek, a régi emberből új emberré válunk: a hitetlenből hívő, a rablóból bőkezű adakozó, a házasságtörőből tiszta, a gonosztevőből jótevő lesz. Tehát nekünk éneklik, *azoknak, akik átalakulnak:* és így kezdi leírni azt, aki által megváltottak.” (219)

A harmadik sor – *Ének a vőlegénynek* – magyarázata is külön alcímet kap. Úgy tűnik, a II. szakasz egészének az előképe: *A vőlegény Krisztus, a menyasszony az Egyház.*

Magyarázatai elvezetnek a Krisztus-keresés passzív, értetlen nézéstől az intuitív meglátásig³⁸. Végig követi a rátalálások biblikus útját Krisztus megtestesülésétől eme megtestesülés fájdalmáig és öröméig a krisztusi örök szép és a belőle kiváló szépségek megértésében.

Részletek: „3. így folytatja ugyanis: *Azoknak, akik megváltoznak, Kóré fiainak, megértésül. Ének a vőlegénynek.* - Ezt a vőlegényt ugyanis üldözői látták, de nem értették meg: *Ha ugyanis megismerték volna, soha nem feszítették volna keresztre a dicsőség Urát.*⁶⁸⁸ Ehhez a megértéshez keresett más szemeket, amikor mondta: *Aki engem lát, látja az Atyát is.*⁶⁸⁹

³⁷. A 44. zsoltár ágostoni magyarázatainak elemzése réteges szerkezetet, több síkú analízist feltételez, és a dokumentáció jelrendszerét is összetettebbé alakítja. Különösen a lábjegyzetek mentén. Ezért a tanulmány ebben a részletében (16 – 22 old.) három jól elhatárolt lábjegyzet-típust kellett alkalmaznunk: a) az elsőt a főszöveg forrásainak közvetlen jelölésére, b) a másodikat az idézett szövegmagyarázatok eszmetársításainak bejelölésére különböző bibliai szövegekkel, és c) a harmadikat ágostoni zsoltármagyarázatokból idézett szöveg-részleteknek a pontos adataira

Az első mindig *egy vagy maximum kétszámjegyű jel* klasszikus jegyzetméretben (8-as mérettel), a második mindig háromjegyű dőlt szám az idézett részlet közben vagy a végén. (Feloldásuk a tanulmány végén a II. Mellékletben található.) A harmadik jelölés minidig konkrétan az adott szövegmagyarázat végén zárjelben a szöveg méretében (12-es méret) klasszikus formátumban jelenik meg. Az idézet pontos helyét mutatja a *Zsoltármagyarázatok* II. kötetéből, a 44 zsoltárra vonatkoztatva.

³⁸ Olyféleképpen, mint József Attila írta a *Dunánál* című versében: „Én úgy vagyok, hogy már százezer éve /nézem, amit meglátok hirtelen. /Egy pillanat s kész az idő egésze, /mit százezer ős szemlélget velem.

A zsoltár róla szól; örvendjünk a menyegzőn, és együtt leszünk azokkal, akik menyegzővé válnak, akik hivatalosak a menyegzőre: és maguk a meghívottak a menyasszony. Ugyanis a menyasszony az Egyház, a vőlegény Krisztus.” (219) (...) Tehát nekünk, akik már hiszünk, a vőlegény mindig szép: szép, mint Isten, az Istennél lévő Ige; szép a Szűz méhében, ahol nem veszítette el az istenséget és magára öltötte az emberséget; szép az újszülött Ige, mert amikor kisded volt, amikor szopott, amikor ölben hordozták, amikor megszólaltak az egek és az angyalok dicséretet mondtak, amikor a mágusokat csillag vezérelte, és ők imádták a jászolban a szelídek eledelét.⁶⁹⁹

Az égi szép és a földi szépség keresésének logikája az antik platonikus magyarázat dichotómiáját idézi itt is és különösképpen a *Vallomásokban*.³⁹

Platón *Nagyobbik Hippiászának* rejtett különbségtétele – a Szép és a szép között – visszhangzik itt azzal a különbséggel, hogy Ágoston az égi transzcendens Szép sugárzásában, Krisztusban, rátalál az égi sugárzás földi szépségeire, míg Szókratész következtetése negatív: Szókratész és Hippiász dialógusában megszűnik a dichotómia létezése. A korrespondencia. Platón a Szép fogalma és a szépségek dologisága között a viszonyt rövidre zárja. Nem derít fényt az *elvonalt általános Egy és a sokféle konkrét viszonyrendjeire*.⁴⁰

Térjünk vissza a **harmadik sor** magyarázatához:

„Tehát nekünk, akik már hiszünk, a vőlegény mindig szép: szép, mint Isten, az Istennél lévő Ige; szép a Szűz méhében, ahol nem veszítette el az istenséget és magára öltötte az emberséget; szép az újszülött Ige, mert amikor kisded volt, amikor szopott, amikor ölben hordozták, amikor megszólaltak az egek és az angyalok dicséretet mondtak, amikor a mágusokat csillag vezérelte, és ők imádták a jászolban a szelídek eledelét.”⁶⁹⁹ (220)

„Tehát szép az égen, szép a földön;
szép az anyaméhben, szép a szülők karjaiban;
szép a csodáiban, szép a megostorozáskor;
szép, amikor az életre hív, szép amikor vállalja a halált;
szép, amikor leteszi az életét, szép, amikor újra fölveszi;
szép a fán, szép a sírban, szép az égen.

Megértéssel hallgassátok az éneket, és a test gyöngesége el ne fordítsa szemetek szépségének ragyogásától. A legnagyobb és igazi szépség az igazságosság; ott nem látod szépnek, ahol igazságtalansággal vádolhatod, ha pedig mindenütt

³⁹ Vö. *Szent Ágoston Vallomásai*. id. kiad. uo.

⁴⁰ Lásd részletesebben: Első melléklet.

igazságos, akkor mindig ékességes. Jöjjön tehát és lelki szemeinkkel úgy szemléljük, ahogyan egyik prófétája dicsőően leírja: Íme, kezdi:” (220)

ISTEN IGÉJÉRŐL, AKI ÁLTAL MINDENEK LETTEK alcím után következik a krisztusi Szép ágostoni retorikája. A viszonyrendek felfedése a toposz és az alakzat között⁴¹. Az Égi-Örök Szép szépségeinek sokfélesége a megjelenési helyek nyomán: egekben, a mágusok vezérlő csillagon, a jászolban, a szenvedések során a megostorozásakor, az életre hívásában, a halál vállalásában, az élet letételében majd újbóli felvételében, a keresztfán, – és végül a kezdet, az egekben.

A toposzok útja kört tesz meg. Mozgása a végtelen mozgásának és állandóságának a szimbóluma.

Ennek a toposz járásnak 2000 éves megörökítései zenében festészetben, építészetben, irodalomban és költészetben a krisztusi Szép ágostoni megértését hozzák közelebb és erősítik fel az áhítat örömet-bánatát lelkünkben.

Következik a második vers magyarázata:

II. Második vers:

*²Jó szót árasztott a szívem,
elmondom én műveimet a királynak.
Nyelvem, mint a gyorsíró tolla.*

A Ps. szövegelemzése

Az első sor: *Jó szót árasztott a szívem,*

⁴¹ **Toposz** <görög 'hely'; *locus* <latin 'hely'; *topói* <'helyek': a klasszikus retorikában formai keret a szónoklat gondolati vázának összeállításához, ill. az e keretet betöltő egyes gondolatok [...] A modern irodalomtudomány szóhasználatában a toposz az irodalmi művek sorában fellépő azonos vagy hasonló jelentésű szövegrész, különböző szövegösszefüggésekben alkalmazható elem, visszatérő kifejezés, klisé, séma, alkotói fogás, szemléletmód. Ebben a meglehetősen tág értelemben E. R. Curtius vezette be az irodalomtudományba, hogy segítségével mutassa meg a tradíció szerepét ott, ahol a legerősebb volt: a középkori európai irodalomban.

In *Világirodalmi Lexikon*. 15. köt. Budapest, 1993, Akadémiai Kiadó, 664, 665.

Alakzat; *szkhéma*, *schema* <görög>; *figura* <latin>: a klasszikus retorika egyik alapfogalma; a beszédet megszépítő (→*ornatus*), a szó hangalakját és jelentését, a mondatot, a mondatnál nagyobb gondolati egységeket az →*expresszivitás* érdekében átalakító eljárás eredménye.

Az alakzat, ill. az alakzat operatív alapját képező egység szintje, terjedelme szerint megkülönböztethetünk 1. a szavak hangalakját módosító →*hangalakzatokat*, 2. a szavak jelentését módosító →*szóalakzatokat*, melyeket a retorikák egy része →*trópus* néven választ el az alakzatoktól, 3. a mondat szerkezetét módosító →*mondataalakzatokat*, s végül 4. a mondatnál nagyobb egységekkel operáló, ill. a mondat szerkesztési szabályaitól független →*gondolatalakzatokat*.

In *Világirodalmi Lexikon*. 1. köt. Budapest, 1970, Akadémiai Kiadó, 146.

A *Jó szó* jelentésköre

„ISTEN IGÉJÉRŐL, AKI ÁLTAL MINDENEK LETTEK

4. [2. v.] *Jó szót árasztott a szívem.* - Ki mondja ezt, az Atya vagy egy próféta? Egyesek úgy értették, hogy itt az Atya beszél: *jó szót árasztott a szívem*, és a kimondhatatlan születésről beszél nekünk.” (220)

Az Ige (Jó szó) teremő erejéről:

„Milyen lehet az az Ige, aki által teremtetett az ég és a föld, az ég minden serege, a föld termékenysége, az áradó tenger, levegő, a csillagok ragyogása, a Nap és Hold fényessége?

Lásd ezeket és lépj túl rajtuk: gondolj az Angyalokra, a Fejedelmekre, a Trónusokra, az Uralmakra és a Hatalmasságokra, mindezek általa teremtetek. 700]

Honnan lettek mindezen jók? Onnan, hogy kiárasztatott az, aki által lettek, a Jó Szó.

Tehát a Szó jó, és magának a szónak mondták: Jó mester. És maga a Szó válaszolta: Miért kérdezel engem a jóról? Senki se jó, csak egyedül Isten.” 701 (221)

„Jó szót árasztott a szívem - mondta ezt az Atyaisten a maga jó Szaváról/Igéről, és a mi jötevről, aki által egyedül lehetünk magunk is úgy-ahogy jók.” (221)

A második sor: *elmondom én műveimet a királynak.*

AZ ATYA SZÍVÉBŐL HOZZA ELŐ AZ IGÉT, DE ISTEN KIMONDÓ AKTUSA ÖRÖKKÉVALÓ

A második sor szövegének értelmezése:

„5. A folytatás: *elmondom az én műveimet a királynak.* – Még mindig az Atya beszél? Ha még mindig az Atya beszél, akkor keressük, hogyan kell értenünk az igaz és katolikus hit szerint ezt a sort: *elmondom az én műveimet a királynak.*

Vagy talán az *elmondom az én műveimet a királynak*, magát a mondást, a Fiú nemzését jelenti? (221)

Hermeneutikája súlyosságáról szólva folytatja:

„Félek, nehogy a lassabban gondolkodók ne tudják megérteni, de mégis elmondom: aki tud kövessen, nehogy az se jöjjön utánam, aki képes rá, mert nem mondom el.

Egy másik zsoltárban olvassuk: *egyszer szólalt meg Isten.* 702 Annyiszor beszélt a próféták által, annyszor az apostolok által, ma is beszél szentjei által, és mégis ezt mondja: egyszer szólalt meg Isten. (221-222)

Miért csak egyszer szólalt meg Isten, ha nem az egy Szó miatt? Amint ugyanis a jó szót árasztott a szívemet itt a Fiú nemzésére értettük, a mondat második felében úgy látom, ismétlés történik, hogy amit először így mond: Jó szót árasztott a szívem, azt megismétli ebben: elmondom. Mert mit jelent ez az elmondom? Azt, hogy kimondom a Szót. És honnan mondja ki Isten a Szót, ha nem a szívéből, a maga bensőjéből?” (222)

Az örökkévalóság időtlenségét sejteti:

„Te sem mondasz ki mást, csak azt, amit a szívedből hozol elő, a szavad, amely elhangzik és elmúlik, nem máshonnan ered, és csodálkozol, hogy ezt mondja Isten?

De Isten mondása örök. Te most kimondasz valamit, mert előtte hallgattál. Vagy most még nem mondasz ki egy szót sem. Amikor azonban mondani kezded, megtöröd a csendet és létrehozod a szót, ami előtte nem volt.” (222)

„Az örökkévalóság az időben”⁴² az Ige múlhatatlanságában rejli:

„Isten nem így nemzette a Szót: Isten kimondó aktusa kezdet és vég nélküli, és mégis egyetlen szót mond. Másikat mondana, ha elmúlna az, amit kimondott. Mivel pedig az is maradandó, aki mondja, és az sem múlik el, amit kimond, egyszer mondja ki, és ennek nincs vége; a szó egyszer mondatik ki kezdet nélkül, és nem mondják kétszer, mert nem múlik el az, amit egyszer kimondtak.” (222)

Következtetése előrevetíti az allegorikus jelentés dantei felfejtését⁴³: a mondat két részének szószerinti értelme egymásra helyezve fejt ki a rejtett jelentés misztériumát:

„Tehát a jó szót árasztott a szívem ugyanaz, mint az elmondom én műveimet a királynak. – Miért a műveimet mondom el? Azért, mert a Szóban Istennek minden műve benne van. Amit ugyanis Isten a teremtésben alkotni készült, a Szóban már benne volt, és nem valósult volna meg, ha nem lett volna a Szóban; mint ahogy benned nem lett volna az építmény, ha a gondolatodban nem lett volna. Ahogyan az evangéliumban mondják: Ami lett, az Őbenne élet volt.” 703 (222)

Összefoglalva:

„Tehát volt, ami lett, de a Szóban volt, és Istennek minden műve benne volt, és a művek meg nem jöttek létre. De a Szó volt és ez a Szó Isten volt, és Istennél

⁴² *Ewigkeit in Zeit. Max Müllers Umdeutung des kierkegaardschen Augenblicks.*

Auctore Ferencz Tankó. Excerpta ex dissertatione ad Doctoratum in Facultate Philosophiae Pontificiae Universitatis Gregoriana. Roma, 1992.

⁴³ Dante *Tizenharmadik levél.*

volt, és Isten Fia volt, és az Atyával egy Isten volt. Elmondom az én műveimet a királynak.

Aki érti a Szót, hallgassa azt, aki kimondja, és lássa az Atyával együtt az örök Szót, akiben az eljövendő dolgok is benne vannak, és akiben nem szűntek meg létezni az elmúlt dolgok.

Ezek Isten művei a Szóban, mint a Szóban, mint az Egyszülöttben, mint az Isten Szavában.” (222)

A harmadik sor: *Nyelvem, mint a gyorsíró tolla.*

„A MEGTESTESÜLT IGE ELENGEDTE TARTOZÁSAIDAT, ES LERÓTTA AZT, AMIVEL NEM TARTOZOTT” (222)

A harmadik, az utolsó sor titkainak értelmezése retorikai fogantatású: a misztikus hasonlatok világába szólít. A hasonlatok erőterébe hív. A hasonlat szemantikai ereje a plusz-hasonlító jelenlétében van. A hasonlat-sor maga, mint esetünkben is, mélységesen zenei⁴⁴. A harmónia, az egybehangzás utáni vágy szüleménye. Itt *Isten nyelve* [olyan, mint az] *írnok tolla* indító hasonlatot újabb hasonlatokkal magyarázza. Tehát Ágostonnál a komparánsok sorát nem hasonlat-szavak, hanem hasonlat-mondatok képezik. Minden újabb komparáns-mondat újabb misztériumra hivatkozva fejtegeti az eredeti titkot isten tolláról.

„6. Tehát mi következik? Nyelvem, mint a gyorsíró tolla.

Micsoda hasonlat ez, testvéreim!

Miben hasonlít Isten nyelve az írnok tollához?

Miben hasonlít a szikla Krisztushoz? 704

Miben hasonlít a bárány az Üdvözítőhöz? 705 (222)

Miben hasonlít az oroszlán az Egyszülött erejéhez? 706. (222-223)

Így magyaráz: És ezeket a hasonlatokat mégis elmondták, és ha nem mondták volna el, nem tudtunk volna meg legalább valamit e látható dolgok által a láthatatlanról.

Így tehát az író toll e gyatra hasonlatát nem mérjük a szóló méltóságához, de nem is utasítjuk el.

Kutatom ugyanis, miért hasonlítja a nyelvét a gyorsíró tollához? – Azért, mert bármilyen gyorsan írjon is az írnok, nem mérhető össze azzal a gyorsasággal, amellyel egy másik zsoltár mondja: *sebesen fut az ő igéje*. 707 (223)

⁴⁴ Lásd a *Tema con variationi* formában komponált (nemcsak) barokk *Passacagliákat* vagy *Ciaconneket*. A változatok (variációk) mindmegannyi újabb s újabb hasonlító (komparánsok) sora a megadott témára, amely – figyelmeztetésként az utolsó variáció után visszatér, megismétlődik.

Az örökkévalóság örökmozgásának paradoxonját feszegeti⁴⁵:

III. Nyolcadik vers

*⁸Szeretted az igazságosságot és gyűlölted a gonoszságot,
ezért kent föl téged, Isten, a te Istened,
az örvendezés olajával társaid előtt.*

A nyolcadik vers a II. szakasz utolsó verse. Az antifona dallama felett hangzik el az Introitus keretszövege, az *A* részé, amely a *B*-t, a *Ps*-t megelőzi, és utána megismétlődik. Mondanivalójában és kísérő érzelmeiben a *Ps*. áhítat-élményére készít elő, majd visszatérve visszhangozza azt. A hívővé lett emberhez fordul, aki a *Ps*. elhangzása során befogadja az Ige transzcendens valóra válásának, megtestesülésének minden szépségét jó Szónak, az örök Szépnek Krisztus születésétől kereszthaláláig s azon is túl, menybemeneteléig. A befogadó hívő emberhez szól a vers mindhárom sora, akit az Atya megjutalmaz hitéért, igazságosságáért.

Ennek az áhítat-élménynek a gazdagítását szolgálja az az előadásmód, amelyben váltakozva a zsoltár több, esetleg az összes verse elhangzik – antifona–zsoltár–antifona–zsoltár – az A–B részek sorozatos ismétlődésében.

Előkészítés a nyolcadik vers magyarázatához:

„ISTEN AKARATA EGYENES, A TIÉD KANYARGÓS (ELHAJLÓ); TE IGAZODJ HOZZÁ, NE AZT AKARD MAGADHOZ HAJLÍTANI”

A megelőző vers soraival készít elő:

„17. [7. v.] A te trónod, Isten, örökkön örökké. – Mert megáldott téged az Isten mindörökké, az ajkaidon előmlött a kegyelem miatt.” (230)

„*Irányító vessző a te országod jogara.* – Irányító vessző az, amely vezérli az embereket. Elhajoltak, eltorzultak, önkormányzatra vágytak, magukba szerettek, a saját rossz tetteiket szerették; nem vetették alá Istennek az akaratukat, hanem Isten akaratát akarták a maguk bűnös vágyaihoz hajlítani.” (230)

„Halljad egy másik zsoltárban: Milyen jó Izrael Istene az egyenes szívűekhez³³ Isten barátja leszel, ha gyűlölsz, amit Ő gyűlöl, és szereted, amit Ő szeret.” (231)

Az első sor magyarázata

„18. [8. v.] *Irányító vessző' a te országod jogara.*

Szeretted az igazságosságot és gyűlölted a gonoszságot.

Lássad az irányító vesszőt: szeretted az igazságosságot és gyűlölted a gonoszságot. Járulj ehhez a vesszőhöz, Krisztus legyen a királyod; ez a vessző

⁴⁵ A máig magát őrző titok fejtegetése. Vö. Tankó Ferenc, i. m.

irányítson és ne összetörjön téged. Mert ez a vessző vasból van, hajlíthatatlan.” (230)

A hetedik vers utolsó sora – *Irányító vessző' a te országod jogara* – fontos tartalmat hordoz a nyolcadik vers első sorának megértéséhez.

„Tehát járulj ehhez a vesszőhöz.

Mitől félsz benne? Az egész vessző ez: Szeretted az igazságosságot és gyűlölted a gonosztságot. Mitől félsz? Lehet, hogy gonosz voltál, és mert hallod, hogy a királyod gyűlöli a gonosztságot, félsz. Megvan a teendő, mert mit gyűlöl? A gonosztságot; vajon téged gyűlöl? De benned van a gonosztság? Isten gyűlöli azt, gyűlöld te is, és mindketten ugyanazt gyűlölitek. Barátja leszel Istennek, ha gyűlölöd, amit Ő gyűlöl. Ugyanígy szeresd, amit Ő szeret: utáld magadban a gonosztságot, és szeresd magadban az Ő teremtményét.” (231)

Majd figyelmeztetően következtet:

„Irányító vessző a te országod jogara. Senki ne áltassa magát Isten irgalmasságával: Irányító vessző.

De vajon ezzel azt mondtuk-e, hogy nem irgalmas az Isten? Van-e irgalmasabb annál, aki annyira kíméli a bűnösöket? Aki a hozzá megtérőknek nem veti szemére a múltat? – Úgy szeresd az irgalmas Istent, hogy légy igazmondó előtte; mert az irgalmasság nem foszthatja meg Őt az igazságosságtól, sem az igazságosság az irgalmasságtól. Abban az időben, amikor Ő elodáz, te ne légy elodázó, mert irányító vessző az Ő országának vesszeje.” (231)

Következik a második sor – *ezért kent föl téged Isten, a te Istened* – magyarázata:

„FÖLKENTÉK NEKÜNK ISTENT. KRISZTUS IGAZ EMBER ÉS IGAZ ISTEN

Kulcsmondái a következő hermeneutikai vizsgálódásnak: „Isten keni fel Istent”. „A Krisztus szó a felkent szóból ered.”

19. *Szeretted az igazságosságot és gyűlölted a gonosztságot ezért kent föl téged Isten, a te Istened. – Azért kent föl téged, hogy szeresd az igazságosságot és gyűlöld a gonosztságot.*

És nézd csak hogyan mondja: Isten, ezért kent föl téged a te Istened. Ó te Isten, fölkent téged a te Istened. Istent keni föl Isten.

Ugyanis a latinban arra gondolunk, hogy ugyanazt az alanyesetet ismétli meg; a görögben azonban nyilvánvaló a különbség, mert az egyik megszólított, a másik cselekvő alany: Isten, fölkent téged.

Ó te Isten, fölkent téged a te Istened; mintha ezt mondaná: ezért kent föl téged, ó Isten, a te Istened. Így fogadjátok, így értsétek, ez nyilvánvaló a görögben.

Tehát ki ez az Isten által föl kent Isten? Mondják meg nekünk a zsidók. Ezek az írások közösek. Isten kente föl Istent: föl kentet hallasz, Krisztust értsd rajta. A Krisztus szó a kenetből ered; a Krisztus név föl kentet jelent.” (232)

„Isten tehát ember, és azért föl kent Isten, mivel az ember Isten Krisztussá lett.” (232)

A harmadik sor: *az örvendezés olajával társaid előtt.* Hermeneutikája messze szálló és visszhangzó társításokra épül. Végso következtetése bizonyítás: Krisztus az Egyház feje

„JÁKOB LÉTRÁJA KRISZTUS ÉS AZ EGYHÁZ ELŐKÉPE

20. Ennek előképe volt az, hogy Jákob követ tett a feje alá és elaludt 738. Jákob pátriárka követ tett a feje alá, és miközben ezen a feje alá tett követ aludt, látta, hogy megnyílik az ég és egy létra nyúlik az égből a földre, és angyalok mennek rajta föl, és jönnek le; e látomás után föl bredt, olajjal föl kente a követ és elment. Abban a kőben Krisztust értette meg, ezért kente föl.

Nézzétek csak, mennyiben jöendőli Krisztust. Mit akart jelenteni a kő e fölkenése, föl kent a pátriárkáknál, akik az egy Istent tisztelték? Ez előképként történt, és elmúlt. Ugyanis nem az történt, hogy föl kente a követ, azután mindig oda járt imádni és áldozatokat bemutatni. Ekkor jeleztek egy misztériumot, és nem szentségtörést kezdtek gyakorolni.” (233)

Következő lépés:

És nézzétek a követ: *a kő melyet elvetettek az építők, az lett a szegletnek fejevé* 739. És mivel a férfi feje Krisztus⁷⁴⁰, ezért került a fej alá a kő. Figyeljétek a nagy titkot: a kő Krisztus, élő kő, mondja Péter, melyet az emberek ugyan elvetettek, Isten azonban kiválasztotta 741. És a kő a fej alatt van, mivel a férfi feje Krisztus 742. És föl kenték a követ, mivel a kenetről kapta a nevét Krisztus. És Krisztus fölött láthatók a létrák, melyek a földtől az égig, vagy az égből a földre érnek, és az angyalok, amint föl mennek és le jönnek 743. (233)

Bizonyíték: az Evangélium:

„Jobban láthatjuk, hogy ez mit jelent, ha földézzük az Úr evangéliumi tanúságtételét. Tudjátok, hogy Jákob nem más, mint Izrael. Amikor küzdött az angállal és erősebbnek bizonyult, és megáldotta az, akivel szemben győzött, akkor változott meg a neve, és nevezték el Izraelnek”⁷⁴⁴]. (233)

Végül, Jákob létrájának misztikus allegóriájával magyarázza, az ég-föld, fej-test, Krisztus-Egyház viszonyrendek átjárhatóságát, mint Kant mondaná transzcendenstől immanensig és viszont.

„Ez történik az Egyházban: Isten angyalai föl mennek és le jönnek az Emberfia fölött, mert az Emberfia odafönn van, akihez a szívükkel föl mennek, tudniillik

az Egyház fejéhez; és idelenn van az Emberfia, azaz az Egyház teste. Tagjai itt vannak, a Fej odafönn van; fölmennek a Fejhez, lejönnek a tagokhoz. Krisztus van ott, Krisztus van itt.” (234)

Összefoglalás: Íme, a harmadik sor – az örvendezés olajával társaid előtt – hermeneutikai megértése:

– [fölkent téged Krisztus, a te Atyád] az örvendezés olajával társaid előtt.

„21. Szeretted az igazságosságot és gyűlölted a gonoszást, ezért kent föl téged, Isten, a te Istened. – Szóltunk már a fölkent Istenről, azaz Krisztusról. Nem lehetett nyíltabban kimondani Krisztus nevét, minthogy fölkent Istennek mondta.

Ahogy *szebb az emberek fiainál*, úgy a fölkenése *az örvendezés olajával társaid előtt* történt. Mert kik az Ő társai? Az emberek fiai, mert maga az Emberfia részese lett az ő halandóságuknak, hogy a saját halhatatlanságának részeseivé tegye őket.” (234)

Összefoglalás

A *Zsoltármagyarázatok* fordítója, Dr. Diós István, előszavát így fejezi be: „Szent Ágoston hívő áhítattal közeledik a zsoltár szövegéhez, amelyet szövegnek tekint, csak ritkán tesz kritikai megjegyzést a fordításról. Tudja, hogy a Szentlélek művét tárja fel hallgatóságának, amely misztériumokat tartalmaz. Zörget, és megmutatja, hogy a zörgetőnek ajtó nyílik; aki keres, talál, ha nem fölényesen és önmagát igazoló erőszakkal akarja megfejtetni a titkot. Ágoston arra tanít, hogy a zsoltárokból az Egyház hangját halljuk: a Fő és a Test, Krisztus és a hívők imádságát, amely hol egy, hol több szólamban szólal meg. Ez a hang önmagában misztérium: néha nehéz megmondani, hogy az Úr Krisztus imádkozza-e a zsoltárt, vagy teste, az Egyház. Mindazonáltal a Vőlegény Krisztus és a Menyasszony Egyház szerelme hitelesíti a közös hangot. Deo gratias!”⁴⁶

Különleges vonás Ágoston zene iránti magatartásában a zsoltárok éneklésével szembeni tartózkodása. Majdnem döntésképtelen, de mindenképpen dilemma számára a dallam szépségének a befogadása a szöveg relációjában. Gyönyörködik a dallamban és féli a szöveg primátusát. Épületes példája vívódásainak a *Vallomások* ideillő tanúságtételei.

Dilemmájáról, zeneszeretetről árulkodik a természet zengő válasza Istent kereső kérdéseire:

⁴⁶ Diós István: *Előszó*. In Szent Ágoston: *Zsoltármagyarázatok*. 1. köt. id. kiad. 9

„Így szoltam ekkor a testemet körülvevő mindenséghez: Azt mondottátok Istenemről, hogy nem ti vagytok! Beszéljete hát valamit róla!

S felzúgtak hatalmas hangon: *ő teremtet minket* (Zsolt. 99, 3)

Kérdezősködésem abból állott, hogy szemléltém őket, válaszuk pedig a szépségük volt.”⁴⁷

Szöveg – versus – dallam dilemmájának első vonása az ének iránti misztikus szeretete rejlik, például a jubilációról szóló magyarázatában is. A szöveg és dallam relációjában a dallam viszonylagos önállósulását elsősorban a jubilációkban tapasztalja meg. Transzcendens szépségét a 99. zsoltárral kapcsolatban így magyarázza: „Aki ujjong, az nem mond szavakat, az ujjongás valamilyen szónélküli hangja az örömnnek, a hang a túlradó lélek öröme, és kifejezi valamennyire a lélek érzelmét, ha nem is kelti megértésének érzését. Az örvendező ember örömujjongásában (*exsultatio*) bizonyos szavak után, amelyek nem kimondhatók és érthetők, valamiféle szavak nélküli hangban tör ki; és úgy tűnik, csak hangjával örül, annyira el van telve mintegy a nagyon is nagy örömtől, hogy nem tudja szóval kifejezni, aminek örül”.⁴⁸

Jáki Szaniszló

Ugyanakkor Jáki Szaniszló Ágoston dilemmájának másik vonásából, a szöveg iránti abszolút tiszteletéből kiindulva alakítja ki saját álláspontját a szöveg értelmi élményének elsődleges jelentőségéről.

„Jó emlékezetünkbe idézni, hogy Ágoston, az Egyház legnagyobb elméinek egyikét, Athanazioszt választotta mesterének a zsoltárok nyilvános imádkozásában. Az említett 33. fejezetben írja Athanazioszról, hogy »ő a zsoltár-énekklő lektor lelkére kötötte: hangja inkább felolvasáshoz hasonlítson, semmint énekhez.« Ilyen problémák természetesen nem jelentkeznek a zsoltárok magán-recitálásánál.

Ágoston, mint a lelkek bölcs pásztora nem sürgette a zsoltárokhoz kapcsolódó dallamok megszüntetését. »Mégiscsak odahajlok, hogy helyeseljem az ének templomi használatát. Hiszen a fül gyönyörűségének élvezete az egyszerű lelkekben is jámborabb érzelmeket serkent.« Ha pedig úgy találta, hogy »inkább az ének, mint az énekelt szöveg ragad engem magával,« ezt »büntetésre méltó bűnnek« vette, és ilyenkor »jobbnak tartotta nem hallgatni az énekesre«. Ilyen

⁴⁷ *Szent Ágoston Vallomásai* [ford. Horváth Miklós]: id. kiad. Lásd előbb bővebben a 6. oldalon, és uo. a 12.lábjegyzetben.

⁴⁸ Augustinus: *Magyarázatok a zsoltárokhoz*. In *Az égi és a földi szépről*. Antológia [szerk. Redl Károly]. Budapest, 1988, Gondolat, 123.

volt az ágostoni dilemma a zene értékelésével és a többi még érzelmesebb dologgal kapcsolatban, mivel azt akarta, hogy a zsoltáréneklés olyan ima legyen, amely »*elevatio mentis ad Deum*«, azaz az *értelem* felemelése Istenhez.⁴⁹

A zsoltár misztikus tartalmára derít fényt Jáki Szaniszló atya az esküvő és házasság allegorikus hasonlatát elemezve földi-Égi párhuzamában vőlegény és menyasszony, illetve Jézus és az Anyaszentegyház között. Célja az értelemhez szólni a zsoltár-titkok megértésében a mai ember számára valahogy úgy, ahogy azt jó másfél évezreddel ezelőtt Ágoston püspök tette híveinek okulására.

Elemzéseinek retorikai alakzatai, a hasonlatok, hermeneutikai igénnyel elsősorban a mondanivaló befogadásának értelmi élményét szolgálják. Akár Ágoston annak idején, Jáki Szaniszló is a szöveg primátusát hangsúlyozza.

A *zsoltárok imádkozása* c. könyve eleve pedagógiai célokat követ. Bevezetőjében ezt a célt olyan ars poeticába foglalja, amely történelmi alakulása során máig megőrizte sóvárgását az igazságért, szépért és jóért a megértésre váró áhítatos értelemnek.

A szerző fő szándéka az, hogy segítsen könyve olvasóinak megragadni a zsoltárok nagy témáit erőteljességükben és bonyolult voltukban, de éppúgy időszerűségükben is bárki számára, aki azokat *ma* imádkozza, tehát néhány zsoltár esetében háromezer éves szöveget imádkozva. Mindez döntő lehet azok számára, akik ragaszkodnak az Assisiben, Szent Klára kolostorában, a San Damiano-ban olvasható utasításhoz. Ott egy ihletett szöveget találunk a kezdetleges deszkafalon, amely annyira különbözik a reneszánsz és barokk templomok művészien kifaragott stallumaitól:

Non clamor séd amor,
Non cordula séd cor
psallit in aure Dei.
Vox concordet menti et
mens concordet Deo.

Nem a hangok, hanem a szeretet,
Nem a húrok, hanem a szív
énekel Isten fülében.
Szavunk egyezzek meg értelmünkkel,
és értelmünk egyesüljön Istennel

A 44. zsoltár misztériumát pedig a *menyegző* fogalom nagy bibliai párhuzamában tárja fel. Paralelizmusát mint allegorikus hasonlatot retorikai szinten elemzi: „Ez a zsoltár – írja – egy királyi menyegző zsoltára, és ezt kijelenteni annyira magától értetődő, mint amennyire talányos is. (...) Végül is zsoltár lett az eredetileg királyi lakodalmi ének, amely tele van pompával és a

⁴⁹ Jáki Szaniszló: i. m. 6.

körülmények leírásával, tele a királyi vőlegény túlzó magasztalásával, aki olyan mint legyőzhetetlen hős, a szépség mintaképe, az igazság és a jog támasza. Az éneket megérintette az isteni ihletés, tehát valóban messiási zsoltár. Ez azért alakult így, mivel a vőlegény szépségét, igazságérzetét, hősiességét emberfeletti fokban rajzolja meg. (...) A házassági egyesülés – szövetség lévén – a Biblia kedvenc hasonlata, amikor leírja Jahve és népe szövetségi unióját. Ezért bélyegzi meg a Biblia a bálványimádást úgy, mint Jahve elleni házasságtörést. Az Újszövetségben a Jahve és népe közti viszony újra jelentkezik Krisztusnak az Egyházhoz, mint az ő jegyeséhez való viszonyában.”⁵⁰

A szerző vallomása

Befejezésül egyik legszebb ideillő élményemre emlékszem vissza, amellyel a kereszt felmagasztalásának szeptemberi ünnepe ajándékozott meg. A beszentelt új kereszt a forgalom zajától túltele főutca és az épülettömb közti mezsgyén állt, elkerített párnégyzetméteren, hogy benne átléphessük a mindennapok szürkeségét. Áhítatélményem oka a párperces kilépés volt evilági létünk mindennapiságából. A világ zugó-búgó zaját, lármáját, felcserélhettem a jó Istent kereső felmagasztaló érzés örömeivel. Ez az öröm csendet teremtett lelkemben, a bensőség csendjét, az áhítatot. Gregorián schola tagjaként hullámlásukban az Ég felé felcsendültek bennem a 44. zsoltár hangjai, lelkem üzent velük, s révükön visszaüzentek neki.

A legnagyobb élményeket sohasem lehet elfelejteni. Én sem felejtettem el. Ott él minden zsoltáréneklésemben.

Kolozsvár, 2020. március 21-én, Nursiai Szent Benedek napján

Két melléklet az *Áhítatélmény a zsoltáréneklésben* című tanulmányhoz

Első melléklet

A Nagyobbik Hippiasz dialógus két részlete:⁵¹

Hippiasz: Tégy csak [ellenvetéseket]!, hiszen nem nagy kérdés az egész, ahogy az imént már megmondtam; sőt kitanítanálak én téged még ennél sokkal

⁵⁰ Uo. 131-133.

⁵¹ *Platón összes művei*. 1. kötet. Budapest, 1984, Európa Könyvkiadó, 351-354, 396-397.

súlyosabb kérdések megválaszolására is, úgyhogy nem volna képes rád cáfolni senki emberfia.

IX. Szókratész: Ejha, de jól beszélsz! Nos hát, ha már te is erre bátorítasz, nosza hadd kíséreljem meg, hogy kifaggassalak, a lehető legjobban játszva meg amannak a szerepét! Mert alighogy felolvastad volna előtte a szép foglalatosságokról szóló művedet, amelyről beszélsz, miután végighallgatott s te befejezted a felolvasást, semmi egyébről nem faggatna előbb, mint a szépről – mert ez a szokása –, és így szólna hozzád: „Éliszi idegen, ugye az igazság révén igazak az igaz emberek?” Felelj hát, Hippiasz, mintha csak ő kérdezett volna.

Hippiasz: Azt felelem, hogy az igazság révén.

Szókratész: És nemde az igazság létező valami?

Hippiasz: Nagyon is.

Szókratész: És nemde a bölcsesség révén bölcssek a bölcssek is, s a jóság révén jó mindaz, ami jó?

Hippiasz: Már hogyne?

Szókratész: S ezek is létező valamik; mert semmikép sem lehetnek nem létezők.

Hippiasz: Létezők bizony.

Szókratész: És vajon nem a szépség révén szép-e mindaz, ami szép?

Hippiasz: De igen, a szépség révén.

Szókratész: S ez is létező valami?

Hippiasz: Létező; de hát mi bajod vele?

Szókratész: „Mondd meg hát, idegen – mondja majd ő –, mi is az a szép?”

Hippiasz: Nemde azt kívánja megtudakolni ezzel a kérdező, Szókratész, hogy mi szép?

Szókratész: Aligha hinném: hanem azt, hogy mi a szép, Hippiasz.

Hippiasz: És miben különbözik ez amattól?

Szókratész: Te úgy látod, hogy semmiben?

Hippiasz: Mert nem is különbözik semmiben.

Szókratész: Bár világos, hogy te jobban tudod, mindazonáltal vedd csak fontolóra, barátom! Mert nem azt kérdezi ám tőled, hogy mi szép, hanem azt, hogy mi a szép.

Hippiasz: Értem én, barátom! És meg is válaszolom neki, hogy mi a szép, úgyhogy meg nem cáfolhat soha. Mert tudd meg jól, Szókratész – az igazat megvallva –, egy szép szűz leány a szép!

Szókratész: A kutyaфáját, bizony szépen és nagy bölcsen válaszoltál, Hippiasz! Ha én is ezt válaszolnám, nemde megválaszolnék a kérdésre, még hozzá pontosan, úgyhogy nem cáfolhatna meg?

Hippiasz: Hogyan is cáfolhatna meg, Szókratész, ha egyszer ez a véleménye mindenkinek, s ha melletted tanúskodik mindenki, aki csak hallja, hogy helyesen beszélsz?

Szókratész: Ám legyen, minden bizonnyal. Nos hát, Hippiasz, hadd vállaljam magamra a szavadat. Ő valahogy így fog kérdezni: „Gyerünk csak, Szókratész, válaszolj nekem! Ha létezik valami önmagában szép, mindaz, amit te szépnek tartasz, ugye ettől szép?” Én pedig azt felelem majd: ha egy szűz leány az a szép valami, ezáltal szépek mind az effélék.

Hippiasz: Talán azt gondolod, rád merne cáfolni még, hogy nem szép, amit te annak mondasz? Vagy nem válnék nevetségessé, ha rád merne cáfolni?

Szókratész: Merni ugyan merne, te csudabogár, azt jól tudom; de hogy nevetségessé válnék-e a merszével, azt majd meglátnánk utóbb. Most azt akarom elmondani neked, amit ő fog kérdezni.

Hippiasz: Mondd csak!

Szókratész: „Mily elbűvölő vagy, Szókratész! – mondja majd. – De vajon nem szép valami-e egy szép kanca is, melyet jósszavával az isten* is megdicsért?” Mit felelünk majd erre, Hippiasz? Nemde azt feleljük, hogy a ló is valami szép – mármint a szép ló? Mert hogyan is mernénk tagadni, hogy szép, ami szép?

Hippiasz: Igazat beszélsz, Szókratész; hiszen az isten is méltán mondta szépnek ama kancát; mert nálunk gyönyörű szép lovak tenyésznek ám!

Szókratész: „Legyen – mondja ő legott. – Hát egy szép lant nem valami szép-e vajon?” Annak mondjuk-e, Hippiasz?

.....

Hippiasz: De hát valóban, Szókratész, mit gondolsz, micsoda mindez együttvéve? Szórszálhasogatás bizony s a szavak szétforgácsolása, apróra szilánkolása, ahogy mondtam az imént. Ám ami szép és ami fölöttébb becses, az az a képesség, ha valaki a törvényszék előtt, vagy a tanácsgyűlés előtt, vagy valamely más hivatalos gyülekezet előtt, ahol éppen beszédre kerül a sor, jól és szépen elrendezett beszédet tud mondani, s ha győz a vitában, nem a legcsekélyebb, sőt éppen a legfőbb díjat elnyerve távozik onnan; a maga üdvét s a maga vagyonaét és barátaiét. Erre kell tehát törekedned, s abbahagynod ezt a kicsinyes szószaporítást, nehogy még nagyon is esztelennek lássanak bolond locsogásod miatt, amit itt űzöl.

Szókratész: Hippiasz kedves, be boldog is vagy te, minthogy tudod, mivel kell az embernek foglalatostkodnia, és kitűnően is foglalatostkodol, ahogyan mondod; engem viszont, úgy látszik, valamilyen isteni végzés kényszerít, hogy folyton tévelyegjek és kétségek közt hanyódjam, s ha előadom a magam kétségeit

tinektek, bölcseknek, alighogy előadtam, máris megdobáltok sárral beszédetekben. Mert hiszen azt mondjátok, ahogyan te is azt mondd most, hogy zavaros és kicsinyes és semmirevaló dolgokkal bíbelődöm; ha viszont tirátok hallgatva én is azt mondom, amit ti: hogy a legeslegjobb az a képesség, ha valaki a törvényszék előtt vagy valamilyen más gyülekezet előtt jól és szépen elrendezett beszédet tud tartani, kígyót-békát kiáltanak rám a többiek is itt körülöttem, meg az az ember is, aki mindig megcáfol engem. Mert véletlenül közeli rokonom éppen, s a házamban lakik; alighogy hazatérek tehát, s ő meghallja, hogy ilyesféléről beszélek, megkérdezi: nem szégyellem-e magam, hogy a szép foglalatosságokról merek csevegni, amikor világosan rám bizonyult, hogy még annyit sem tudok, mi is voltaképpen maga a szép. „Már honnan tudnád te e azt – mondja ő –, hogy szépen elrendezett-e akár egy beszéd, akár bármely más cselekvés vagy sem, ha magát a szépet nem ismered? S amikor ilyen tudatlanságban leledzel, még úgy gondolod, hogy jobb számodra az élet, mint a halál?!” Nekem már, ahogy megmondtam, az a sors jutott, hogy ti is kígyót-békát kiáltatok rám és gyalázzatok, meg ő is; de talán mégiscsak el kell tűrnöm mindezt, mert hiszen semmi meglepő sem volna benne, ha javamra válnék. Legalábbis én úgy hiszem, Hippiasz, hogy mindkettőtök társasága javamra válik; mert úgy hiszem, megértem, mit is mond a szólásmondás azzal, hogy „Ami szép, az nehéz”.

Második melléklet

Szent Ágoston zsoltármagyarázataiból vett idézetek belső jegyzetei, amelyek a vonatkozó vagy az összevethető bibliai forrásokra utalnak a *Zsoltármagyarázatok* II. kötetéből a 212-226 és a 230-234 oldalakon.

218

- 682 Vö. IKir 2,23-24.
- 683 IKor 14,20.
- 684 Mt 18,2-3.
- 685 IKor 14,20.
- 686 Mt 2³³.39-40.
- 687 Vö. Mt 9,15; Lk 5,34.

219

- 688 Vö. IKor 2,8.
- 689 Jn 14,9.
- 690 Zsolt 18,6.
- 691 Mt 19,6; Ef 5,32.
- 692 Jn 1,1.
- 693 Róm 3,23.

694 Róm 5,6.
220
 695 íz 53,2.
 696 Jn 1,14.
 697 Gál 6,14.
 698 Vö. 1Kor 1,23-25.
 699 Vö. Lk 2,8-14; Mt 2,1.
221
 Vö. Kol 1,16.
 Mt 19,17; Mk 10,18.
 Zsolt 61,12.
222
 703 Jn 1,3-4.
 704 Vö. 1Kor 10,4.
 705 Vö. Jn 1,29.
223
 706 Vö. Jel. 5,5
 707 Zsolt 147,15
 708 Jn. 1,17
 709 Rom. 222-225
224
 710 Zolt. 31,11
 711 Zsolt. 115,12-13
 712 Zsolt. 119,2-5
225
 713 2Tim. 3,2
 714 Luk. 15,32
226
 715 Zsolt. 94,2
 716 Mt. 10.34-35; Lk. 12,541-53

230
 732 Zsolt 1726-27
231
 733 Zsolt. 71,1
 734 Zsolt. 2,9
 735 Zsolt. 50,11
232
 736 Zsolt 26,9.
 737 Zsolt 50,5.
233
 738 Vö. Tér 28,11.

- 739 Zsolt 11222.
740 Vö. IKor 11,3.
741 IPét 2,4.
742 IKor 11,3.
743 Vö. Tér 28,12; Jn 1,51.
744 Vö. Tér 32,28.
745 Jn 1,47
746 Tér 25,27
234
747 Jn 1,48-51.
748 Jn 1,1-14.
749 2Kor 5,13.
750 IKor 2,6; 3,2.
751 ApCsel 9,4.

* **Angi István** (Ozsdola, 1933. október 16.) zeneesztéta, kritikus, publicista.

Angi István zeneesztéta, kritikus, a Gheorghe Dima Zeneakadémia nyugalmazott professzora a Magyar Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetést vette át Mile Lajostól, Magyarország kolozsvári főkonzuljától 2020. július 29-én. Ekkor hangzott el Gábor Csilla egyetemi tanár laudációja : [Magyar állami kitüntetést kapott Angi István ny. professor ...](#)